

**Міністерство освіти і науки України
Національна академія наук України
Національний центр «Мала академія наук України»**

Н. П. Гальона

О. О. Ісаєва

**УКРАЇНСЬКА МОВА
ТА ЛІТЕРАТУРА, ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА :
збірник навчально-методичних матеріалів
для слухачів Всеукраїнської заочної
філологічної школи**

Київ 2012

Редакційна колегія:

О. В. Лісовий, Т. В. Пещеріна, С. І. Кічайкіна

Гальона Н. П., Ісаєва О. О.

Українська мова та література, зарубіжна література : збірник навчально-методичних матеріалів для слухачів Всеукраїнської заочної філологічної школи / під ред. О. В. Лісового. — К., 2012. — 56 с.

© Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України, 2012
© Національний центр
«Мала академія наук України», 2012

Контрольні завдання з української мови для вступників до очно-заочної лінгвістичної школи Малої академії наук України

Пояснювальна записка

Запропоновані учням завдання мають переважно пошуковий характер. Вони покликані перевірити теоретичні знання з української мови та навички їх практичного застосування до аналізу мовних явищ. У виконанні контрольної роботи учень повинен виявити належний рівень теоретичної підготовки з української мови, передбачений шкільною програмою, логічне мислення, елементарні навички аналізу мовних явищ та їх систематизації, уміння підсумовувати й узагальнювати.

Завдання 1. Подані слова змініть так, щоб відбулося чергування голосного або приголосного звука у корені слова. Запишіть утворені пари форм слів. Поряд випишіть звуки, що чергуються.

Зразок. *Вибір — вибору, [i] — [o].*

Вибір, війна, возити, вухо, дріб, їздити, книга, лебідь, летіти, лід, міст, носити, пекти, перемагати, платити, рука, корінь, кликати, біль, котити, річ, казка.

Завдання 2. Запишіть іменники чоловічого роду другої відміни у формі родового відмінка однини, уживаючи правильно закінчення **-а (-я)** або **-у (-ю)**. У висновку запишіть, від чого залежить характер закінчення іменників чоловічого роду другої відміни в родовому відмінку однини.

Абзац, банк, відмінок, відгук, вітер, горох, грім, документ, дуб, Єгипет, задум, запис, звір, зошит, іменник, іспит, кавун, Каїр, корінь, Крим, лід, літр, Лондон, Луганськ, Луцьк, Львів, магній, метал, метр, об'єкт, омонім, оркестр, Париж, пісок, податок, предмет, присудок, простір, роман, сад, сюжет, університет, Х'юстон, цукор, фразеологізм, фунт.

Завдання 3. Заповніть пропущені рядки в таблиці класифікації речень, беручи до уваги, що ліворуч вказано ознаку, за якою речення поділено на групи (принцип класифікації), а праворуч — типи речень, виокремлених за цією ознакою.

Класифікація речень

Ознака, яка лежить в основі класифікації	Типи речень
За кількістю граматичних основ	1. ; 2.
.....	1. <i>Двоскладні.</i> 2.
.....	1. <i>Розповідні.</i> 2. 3.
За інтонацією	1. <i>Окличні.</i> 2.
За наявністю всіх структурно необхідних членів речення	1. 2.
.....	1. <i>Поширені.</i> 2. <i>Непоширені</i>
За наявністю засобів ускладнення	1. 2.

Завдання 4. Подані нижче дієслова зі значенням мовлення розподіліть між такими значеннєвими групами і запишіть: 1) загального процесу говоріння; 2) манери і способу вимовляння; 4) форми і способу мовного викладу; 5) спонукання до дії; 6) мовного впливу на адресата мовлення; 7) вияву позитивних емоцій і ставлення; 8) вияву негативних емоцій і ставлення; 9) висловлення заперечення, незгоди.

Агітувати, балакати, белькотати, благати, буркотіти, бурмотіти, веліти, висловлювати, відмовлятися, відповідати, глузувати, говорити, гомоніти, горлати, гримати, грубіянити, дебатувати, декламувати, дискутувати, диктувати, доводити, дякувати, завіряти, запевняти, заперечувати, запитувати, зауважувати, заявляти, казати, кепкувати, клясти, командувати, критикувати, кричати, лаяти, лепетати, мимрити, мовити, молити, набріхувати, наказувати, натякати, нити, переконувати, повідомляти, повторювати, повчати, посилати, причитати, продовжувати, промовляти, просити, пояснювати, розповідати, сварити, скандувати, сперечатися, стрекотати, умовляти, цокотіти, шепелявити, шепотіти.

Завдання 5. Визначте і запишіть, у яких реченнях слова *ніби, нібито, наче, начебто, немовби* є сполучниками, а в яких — частками. Дайте відповідь на запитання: у чому полягає службова роль сполучників і часток у реченні?

1. *І немовби весною пахне, гіркуватим її духом (Є. Гуцало).* 2. *Запевняє, нібито легше стало одразу (О. Гончар).* 3. *Сатурн був начебто*

колись царем Італії при ньому всі жили щасливо й вільно (В. Шевчук). 4. Сонце, торкнувшись землі, швидко уцерблялося знизу, **ніби** підтавало (Г. Тютюнник). 5. І хоч бажання було **нібито** смішне, проте ніхто не засміявся (О. Гончар). 6. Широкі промені вдарялися об кам'яні плити, курилися золотим димом, від чого здавалося, **ніби** все тут пливе, рухається (П. Загребельний). 7. Вона **наче** постаршала (В. Шевчук). 8. Як хотіла б вона зараз стати чаклункою, однією з тих, що зналися на магії, мали доступ до сил таємничих, що **нібито** вміли повертати надію навіть безнадійним! (О. Гончар). 9. Сонце сиділо вже в недалекому клені і **наче** розчісувало гілляччям своє золоте волосся (В. Шевчук).

Завдання 6. До кожного дієслова доберіть форму доконаного або недоконаного виду так, щоб утворилася видова пара. Запишіть ці пари. В окрему колонку виписіть слова, які в українській мові не мають видової пари.

Зразок. Засвітити — засвічувати.

Атакувати, атестувати, бродити, веліти, вибрати, відповісти, відрізати, відшуміти, дописати, запитати, заробляти, засвітити, злетіти, наслухатися, одружувати, підбирати, підписати, підтримати, пустити, розбити, розкричатися, розпорошити, телеграфувати, управляти, учителювати.

Завдання 7. Погрупуйте слова за частинами мови.

Аби, багато, бути, вечоріти, відчуваючи, вперше, двадцятиповерховий, двійка, десяток, дізнавшись, другий, зів'ялий, кожний, крайнебо, написаний, немовби, одиниця, одна, пахне, першість, півтораєста, понад, п'ятий, п'ятирічний, світлочолій, сміятися, сотня, тільки, тоді, тож, той, трічі, тут, удвох, хто, четверо, щоб, якась.

Завдання 8. Визначте члени речення (підкресліть або запишіть), з'ясуйте і запишіть тип речення, накресліть його структурну схему. Проаналізуйте структуру частин складного речення (простих речень).

У квітні, коли вперше закувала зозуля і Сула, яка широко розлилася, почала входити в береги, Улянка одержала відповідь на свого листа (О. Донченко).

Оцінювання роботи:

Завдання	№ 1	№ 2	№ 3	№ 4	№ 5	№ 6	№ 7	№ 8
Максимальний бал	1	2	1	2	2	1	1	2
Оцінка виконаного завдання								

Відповіді та методичні вказівки до виконання завдань вступної контрольної роботи

Завдання 1. *Вибір — вибору, [i]–[o]; війна — воєн, [i]–[o]; возити — везти — віз, [o]–[e]–[i], возити — возжу, [z]–[ж]; вухо — (у) вусі, [x]–[c']; дріб — дробу, [i]–[o]; їздити — їжджу, [zd]–[ждж]; книга — книзі, [z]–[z']; лебідь — лебедя, [i]–[e]; летіти — лечу, [t]–[ч], летіти — політ, [e]–[i]; лід — льоду, [i]–[o]; міст — мосту, [i]–[o]; носити — нести — ніс, [o]–[e]–[i]; носити — ношу, [c]–[ш]; пекти — печу, [k]–[ч], пекти — пік, [e]–[i]; перемагати — перемогти, [a]–[o], перемагати — переможний, [z]–[ж]; платити — плачу, [t]–[ч]; рука — руці, [k]–[ц']; корінь - кореня, [i]–[e]; кликати — кличу, [k]–[ч]; біль — болю, [i]–[o]; котити — кочу, [t]–[ч]; річ — речі, [i]–[e]; казка — казці, [k]–[ц'].*

Отже, в словах відбуваються чергування голосних та приголосних звуків. Голосні [o] або [e] у відкритому складі чергуються з [i] в закритому складі. Найдавніші чергування голосних [o]–[e]–[i], [e]–[i], [a]–[o] наявні в коренях дієслів.

Чергування приголосних [z]–[ж], [zd]–[ждж], [t]–[ч], [c]–[ш], [z]–[ж], [k]–[ч] відбуваються в дієсловах, а чергування [z]–[z'], [k]–[ц'], [x]–[c'] — у відмінкових формах іменників.

Завдання 2. Подані іменники матимуть такі закінчення у родовому відмінку однини:

Абзац — абзацу, банк — банку, відгук — відгуку, відмінок — відмінка, вітер — вітру, горох — гороху, грім — грому, документ — документа, дуб — дуба, Єгипет — Єгипту, задум — задуму, запис — запису, звір — звіра, зошит — зошита, іменник — іменника, іспит — іспиту, кавун — кавуна, Каїр — Каїра, корінь — кореня, Крим — Криму, лід — льоду, літр — літра, Лондон — Лондона, Луганськ — Луганська, Луцьк — Луцька, Львів — Львова, магній — магнію, метал — металу, метр — метра, об'єкт — об'єкта, омонім — омоніма, оркестр — оркестру, Париж — Парижа, пісок — піску, податок — податку, предмет — предмета, присудок — присудка, простір — простору, роман — роману, сад — саду, сюжет — сюжету, університет — університету, Х'юстон — Х'юстона, цукор — цукру, фразеологізм — фразеологізму, фунт — фунта.

Для виконання цього завдання застосовують правила вживання закінчень іменників чоловічого роду II відміни у родовому відмінку однини.

У сучасній українській літературній мові форми іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини можуть мати закінчення **-а (-я)** або **-у (-ю)** залежно від їхнього значення та структурно-словотвірних ознак. До значеннєвих розрізнявальних характеристик іменника нале-

жать і найбільш загальні, як-от: конкретність/абстрактність, збірність/одичність, істота/неістота, — і особливості індивідуального лексичного значення.

Насамперед варто запам'ятати найбільш загальний принцип розрізнення закінчень родового відмінка однини іменників чоловічого роду II відміни: закінчення **-а (-я)** є характерним для іменників, що називають істот та обчислювані, конкретні предмети, а закінчення **-у (-ю)** властиве всім абстрактним та збірним назвам.

Для більш докладного опрацювання цієї теми необхідно запам'ятати значеннєві групи іменників із закінченнями **-а (-я)** та **-у (-ю)**.

Закінчення **-а (-я)** мають іменники, які належать до:

- назв людей за різними ознаками (загальні назви, імена, прізвища, прізвиська, назви персоніфікованих предметів і явищ, дійових осіб, міфічних та казкових істот тощо): *відмінника, Діда Мороза, Довженка, дослідника, доцента, Івана, лінгвіста, учасника*;
- назв тварин: *вовка, вужа, голуба, дельфіна, лева, метелика, сома, тюленя*;
- назв, які в граматиці віднесено до істот: *бактеріофага, ембріона, ентерофага, мерця, мікроба, паразита, плазмодія, покійника (але вірусу)*;
- назв конкретних, обчислюваних предметів: *аркуша, білета, довідника, підручника, словника, стола*;
- назв частин рельєфу, місцевості, що мають чіткі обриси: *айсберга, берега, валуна, вулкана, горба, острова, півострова, хутора*;
- назв частин тіла людини або тварини, органів, частин організму: *бронха, вуса, зародка, зуба, носа, рота, хвоста, хребта, шлунка, язика*;
- назв частин рослини: *бутона, кетяга, кореня, листка, пуп'янка, стовбура*;
- назв плодів: *апельсина, баклажана, буряка, гарбуза, кабачка, кавуна, огірка, помідора*;
- назв дерев: *в'яза, граба, дуба, евкаліпта, каштана, клена, явора, ясеня*;
- назв квітів, окремих рослин: *будяка, кактуса, соняшника, тюльпана*;
- власних назв населених пунктів — міст, сіл, селищ: *Берліна, Вашингтона, Києва, Лондона, Парижа, Харкова, Ужгорода*;
- назв водоймищ, річок та інших географічних назв, які мають наголошене закінчення: *Дніпрá, Дністрá, Іртишá*;
- географічних назв прикметникового походження: *Тетерева (Тетерів — присвійний прикметник (чий?))*;
- назв одиниць вимірювання (довжини, площі, ваги, об'єму та ін.): *відсотка, гектара, градуса, грама, дюйма, кілометра, літра, метра*;
- назв часових проміжків: *вівторка, жовтня, листопада, місяця, понеділка, тижня (але року, віку)*;
- назв грошових одиниць: *долара, франка, фунта*;

- термінів іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, предмети, геометричні фігури та їх частини: *афікса, еліпса, квадрата, компонента, префікса, ромба, сегмента, сектора, суфікса, фрагмента*;
- українських за походженням слів-термінів, що мають суфікси *-к, -ок, -ик, -ник*: *відмінка, додатка, займенника, іменника, прийменника, прислівника*;
- лінгвістичних термінів на позначення одиниць різних рівнів мовної системи: *антоніма, омоніма, звука, підмета, присудка, локатива, об'єкта, предиката*.

Крім того, закінчення *-а (-я)* мають іменники з такими морфемно-словотвірними особливостями:

- зменшувально-пестливі назви із суфіксами *-ок(-к-), -ик, -чик-*: *видолінка, горбика, ліска, майданчика, садка, садочка, ставка, ярка* (хоча й *майдану, лісу, саду, ставу, яру*);
- віддієслівні іменники із суфіксами *-ок(-к-)*: *виразника, виростка, відбитка, відрізка, подразника, показника, чинника*.

Закінчення *-у(-ю)* властиве іменникам таких значеннєвих груп:

- назв матеріалів і речовин: *бальзаму, бензину, бетону, гіпсу, граніту, диму, жиру, меду, металу, попелу, пуху, сиру, соку, шовку*;
- назв страв та напоїв: *борщу, квасу, пунишу, рому, соусу*;
- назв хімічних елементів, органічних речовин та сполук, ліків: *адrenalіну, азоту, алюмінію, аспірину, бром, валідолу, вуглеводню, калію, кисню*;
- назв трав'янистих рослин, злаків, форма однини яких співвідноситься у своєму значенні не з одиничною рослиною, а з їх нерозчленованою сукупністю: *аїру, анісу, барвінку, вересу, гіацинту, деревію, очерету, пирію, полину, портулаку, тютюну*;
- назв кущів: *агросу, барбарису, бузку, винограду, глоду, жасмину, кизилу*;
- назв трав'янистих рослин, що мають дрібні плоди, та назв сукупностей цих плодів: *гороху, маїсу, маку, рису, часнику, ячменю*;
- назв сукупності, зібрання чогось: *альбому, ансамблю, арсеналу, архіву, атласу, брухту, бурелому, гурту, загалу, каравану, колективу, комплексу, народу, організму, оркестру, пилку, рою, спектру, тексту, товару, хору*;
- збірних іменників, тобто таких, що мають значення нерозчленованої сукупності предметів та істот: *березняку, вербняку, верболозу, винограднику, вишняку, дубняку, липняку, лозняку, сливняку, сосняку*;
- назв явищ природи: *бризу, вогню, водоспаду, граду, грому, дощу, землетрусу, інею, морозу, снігопаду, снігу, тайфуну, туману, циклону*;

- назв почуттів, психічних та фізіологічних станів, захворювань: *болю, авітамінозу, гніву, грипу, жалю, настрою, спокою, страху, суму*;
- назв середовища, простору, місцевості, напрямку: *басейну, вакууму, верху, космосу, лиману, лісу, майдану, небокраю, океану, простору, світу, стадіону*;
- назв установ, закладів, організацій: *банку, вокзалу, департаменту, інституту, комітету, парламенту, театру, університету*;
- термінів на позначення процесів: *аналізу, біогенезу, гідролізу, діалогу, мейозу, монологу, процесу, синтезу, словотвору, фотосинтезу*;
- мовознавчих і літературознавчих термінів на позначення абстрактних понять: *диктуму, модусу, діалекту, виду, способу, синтаксису, концепту, стилю, міфу, образу, роману, сюжету*;
- мовознавчих термінів із суфіксом *-изм (-ізм)*: *афоризму, галліцизму, германізму, діалектизму, неологізму, полонізму, русизму, фразеологізму*;
- географічних назв (крім назв населених пунктів, а також назв річок з наголошеним закінченням): *Афганістану, Бугу, Донбасу, Дунаю, Єнісею, Ірану, Кавказу, Китаю, Криму, Мадагаскару, Нілу, Сахаліну, Сибіру, Тибету, Уралу, Цейлону*;
- назв абстрактних понять, властивостей: *вигляду, глузду, ідеалу, конфлікту, миру, погляду, прогресу, розуму, світогляду*;
- назви суспільно-політичних, економічних, релігійних поглядів і теорій: *буддизму, гуманізму, матеріалізму, популізму, реалізму*;
- назви ігор, танців: *боксу, вальсу, волейболу, танцю, танку (але гопак), футболу, хокею*.

Закінчення **-у (-ю)** мають іменники з певними морфемно-словотвірними особливостями — більшість безсуфіксних іменників, що утворилися від дієслів способом усічення основи і називають дії, процеси: *вибору, вигуку, видиху, викиду, виклику, виразу, вислову, відгуку, відтиску, заклику, запису, збігу, крику, перетину, переходу, розбору, розчину, ходу*.

Після виконання вправи необхідно записати короткий висновок про те, які значеннєві групи поданих іменників мають закінчення **-а (-я)**, а які — **-у (-ю)**.

Завдання 3. Правильно заповнена таблиця класифікації речень має такий вигляд:

Ознака, яка лежить в основі класифікації	Типи речень
За кількістю граматичних основ	1. Прості. 2. Складні
За кількістю головних членів речення	1. Двоскладні. 2. Односкладні

Ознака, яка лежить в основі класифікації	Типи речень
За метою висловлювання	1. Розповідні. 2. Питальні. 3. Спонукальні
За інтонацією	1. Окличні. 2. Неокличні
За наявністю всіх структурно необхідних членів речення	1. Повні. 2. Неповні
За наявністю другорядних членів речення	1. Поширені. 2. Непоширені
За наявністю засобів ускладнення	1. Ускладнені. 2. Неускладнені

Завдання 4. Дієслова зі значенням мовлення варто так розподілити між запропонованими значеннєвими групами:

1. Загальний процес говоріння: *балакати, говорити, гомоніти, казати, мовити, повідомляти, промовляти, розповідати.*

2. Манера і спосіб вимовляння: *белькотати, буркотіти, бурмотіти, горлати, кричати, лепетати, мимрити, стрекотати, цокотіти, шепелявити, шепотіти.*

3. Спосіб і форма мовного викладу: *висловлювати, відповідати, декламувати, диктувати, запитувати, зауважувати, заявляти, натякати, нити, повторювати, пояснювати, причитати, продовжувати, скандувати.*

4. Спонукування до дії: *веліти, наказувати, посилати, командувати.*

5. Мовний вплив на адресата мовлення: *агітувати, благати, доводити, завіряти, запевняти, молити, переконувати, повчати, просити, умовляти.*

6. Вияв позитивних емоцій і ставлення: *дякувати.*

7. Вияв негативних емоцій і ставлення: *глузувати, гримати, грубіянити, кепкувати, клясти, лаяти, набріхувати, сварити.*

8. Висловлення заперечення, незгоди: *відмовлятися, дебатовати, дискутувати, заперечувати, критикувати, сперечатися.*

Завдання 5. В українській мові слова *мовби, мовбито, немовби, немовбито, ніби, нібито, наче, неначе, неначебто, начебто, буцім, буцімби* можуть уживатися і як частки, і як сполучники.

Модальні частки *мовби, мовбито, немовби, нібито* та інші надають реченню нових модальних відтінків — сумніву, припущення, невпевненості, наприклад: *І немовби весною пахне, гіркуватим її духом (Є. Гуцало). Сатурн був начебто колись царем Італії, при ньому всі жили щасливо й вільно (В. Шевчук). Вона наче постаршала (В. Шевчук). Як хотіла б вона зараз стати чаклункою, однією з тих, що знали на магії, мали доступ*

до сил таємничих, що **нібито** вміли повертати надію навіть безнадійним! (О. Гончар).

Іноді ці ж модальні частки мають відтінок уявної, несправжньої ознаки або дії: *І хоч бажання було **нібито** смішне, проте ніхто не засміявся* (О. Гончар). *Сонце сиділо вже в недалекому клені і **наче** розчісувало гілляччям своє золоте волосся* (В. Шевчук).

Омонімічні цим часткам сполучники слугують для приєднання порівняльного звороту або з'єднання частин складнопідрядного речення. Вони переважно вживаються у реченнях з підрядною з'ясувальною та підрядною порівняльною частинами: *Запевняє, **нібито** легше стало одразу* (О. Гончар). *Сонце, торкнувшись землі, швидко уцерблялося знизу, **ніби** підтавало* (Г. Тютюнник). *Широкі промені вдарялися об кам'яні плити, курилися золотим димом, від чого здавалося, **ніби** все тут пливе, рухається* (П. Загребельний).

Завдання 6. У межах дієслівної категорії виду протиставляються два значення: 1) реалізованої або спрямованої на повну реалізацію дії, обмеженої в часі (доконаний вид) і 2) нереалізованої та необмеженої в часі дії (недоконаний вид). Більшості дієслів притаманне значення або доконаного, або недоконаного виду.

Видову пару утворюють не будь-які два дієслова зі спільним коренем. У складі видової пари об'єднуються лише ті, що мають те саме лексичне значення і відрізняються одне від одного тільки видовим значенням: доконаний вид — недоконаний вид. Отже, дієслова належать до однієї видової пари на основі спільності їхнього лексичного значення, а тому, наприклад, слова *летіти* і *злетіти* не утворюють видової пари, оскільки *летіти* означає «переміщатися, пересуватися в повітрі», а *злетіти* — «піднятися в повітря». Так само не утворюють видової пари дієслова *писати* і *підписати*, *робити* і *переробити*, *різати* і *відрізати* тощо.

Подані дієслова утворюють такі видові пари:

вибрати — *вибирати*; *відповісти* — *відповідати*; *відрізати* — *відрізати*; *дописати* — *дописувати*; *запитати* — *запитувати*, *заробляти* — *заробити*; *засвітити* — *засвічувати*; *злетіти* — *злітати*; *одружувати* — *одружити*; *підбирати* — *підібрати*; *підписати* — *підписувати*; *підтримати* — *підтримувати*; *пустити* — *пускати*; *розбити* — *розбивати*; *розпорошити* — *розпорошувати*.

Дієслова *атакувати*, *атестувати*, *веліти*, *телеграфувати* є дво-видовими. Двовидові дієслова характеризуються невираженістю видової ознаки і залежно від контексту можуть вживатися і в значенні доконаного, і в значенні недоконаного виду. У контексті і визначають їхню видову ознаку.

В українській мові існують і такі дієслова, які мають значення одного виду і не утворюють видової пари. З-поміж поданих у завданні дієслів до таких належать: *розкричатися, відшуміти, наслухатися*, що мають значення доконаного виду, і *учителювати, управляти, бродити* зі значенням недоконаного виду.

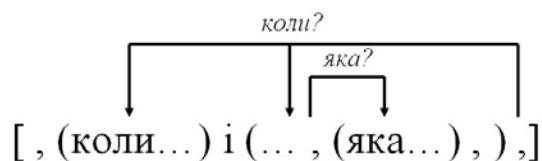
Завдання 7. Подані слова належать до таких частин мови:

- іменники: *двійка, десяток, крайнебо, одиниця, першість, сотня*;
- прикметники: *двадцятиповерховий, п'ятирічний, світлочолоий*;
- числівники: *багато (багато друзів), другий, одна, півтора, п'ятий, четверо*;
- займенники: *кожний, той, хто, якась*;
- дієслова: *бути, вечоріти, пахне, сміятися*;
- форми дієслова — дієприслівники: *відчуваючи, дізнавшись*; дієприкметники: *зів'ялий, написаний*;
- прислівники: *багато (багато говорити), вперше, тоді, тричі, тут, удвох*;
- прийменник: *понад*;
- частки: *немовби, тільки, тож*;
- сполучники: *щоб, немовби, аби*.

Завдання 8.

У квітні (1), коли вперше закувала зозуля (2) і Сула (3), яка розлилася (4), почала входити в береги (3), Улянка одержала відповідь на свого листа (1) (О. Донченко).

Тип речення — складнопідрядне речення з однорідною супідрядністю та послідовною підрядністю, з обставинними підрядними реченнями часу і підрядним означальним.

Речення складається з чотирьох предикативних частин (простих речень).

Перша частина — головна у складнопідрядному реченні. Це просте двоскладне поширене речення: 1) У квітні Улянка одержала відповідь на свого листа.

Друга і третя частини — підрядні речення часу, залежать від тієї самої головної частини і утворюють однорідну супідрядність. За структурою це прості двоскладні поширені речення: 2) коли вперше закувала

зозуля і 3) Сула почала входити в береги. У третьому реченні присудок — складений дієслівний.

Четверта частина — підрядне означальне речення, що залежить від третьої частини. За структурою це повне двоскладне непоширене речення, де підмет виражено відносним займенником *яка*.

Тестування

Варіант 1.

1. У ненаголошеній позиції в слові високий голосний [и] вимовляємо:

- А) чітко — [и];*
- Б) з наближенням до [е] — як [и^е];*
- В) як [е];*
- Г) з наближенням до [і].*

2. Синоніми — це слова:

- А) з протилежними значеннями;*
- Б) з кількома значеннями;*
- В) близькі за значенням;*
- Г) з різними значеннями.*

3. Неправильне наголошування слів подано в рядку:

- А) одінадцять, верба́, випадок, вісімдеся́т;*
- Б) їдкі́й, сирова́тка, легкі́й, низькі́й;*
- В) нудні́й, одина́дцять, дочка́, чотирна́дцять;*
- Г) слабі́й, спіна, сумні́й, нові́й.*

4. Позначте рядок, у якому в усіх словах потрібно ставити апостроф:

- А) диз...юнктивний, супер...ядро, пів...яблука;*
- Б) зв...язок, безвір...я, моркв...яний;*
- В) межигір...я, безвітр...я, подвір...я;*
- Г) кар...єр, мавп...ячий, під...язиковий.*

5. Позначте рядок, у якому допущено помилки в написанні часток:

- А) ніщо, аніхто, казна-що;*
- Б) що-небудь, чийсь, щонайбільше;*
- В) будь у чому, аби хто, ані де;*
- Г) хтось, аби з ким, абищо.*

6. Позначте рядок, у якому всі іменники належать до чоловічого роду:

- А) шимпанзе, степ, ступінь, полин;*
- Б) продаж, тюль, нежить, лоша;*
- В) біль, директор, рандеву, собака;*
- Г) путь, літопис, Мартинюк, кір.*

7. Позначте рядок, де всі іменники у родовому відмінку однини мають закінчення -у (-ю):

- А) іменник, фразеологізм, рис, антонім;*
- Б) дуб, тайфун, цукор, подорожник;*
- В) бузок, відмінок, тюльпан, Крим;*
- Г) неологізм, текст, абзац, роман.*

8. Помилку у відмінюванні числівників допущено в рядку:

- А) ста двадцяти п'яти;*
- Б) семистами сімдесятьма вісьма;*
- В) дев'ятистам шістдесяти трьом;*
- Г) двадцяти п'яти.*

9. Позначте рядок, де в усіх словах на письмі відбувається спрощення в групах приголосних:

- А) пристрас(т)ний, тиж(д)ня, перс(т)ні, проїз(д)ний;*
- Б) зап'яс(т)ний, чес(т)ний, корис(т)ний, свис(т)нути;*
- В) сер(д)це, виїз(д)ний, хворос(т)няк, улес(т)ливий;*
- Г) захис(т)ний, корис(т)ний, студен(т)ський.*

10. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з префіксом *при-*:

- А) пр...в'язати, пр...летіти, пр...гарний;*
- Б) пр...їхати, пр...швидшити, пр...морський;*
- В) пр...чепити, пр...зидент, пр...леглий;*
- Г) пр...тягти, пр...йдешний, пр...рвистий.*

11. Позначте рядок, у якому неправильно записано прийменники:

- А) по-над, по-під, з-за;*
- Б) посеред, поміж, уві сні;*
- В) з-поміж, з-під, переді мною;*
- Г) понад, попід, з-поміж.*

12. Позначте рядок, у якому всі іменники у формі множини мають закінчення -і:

- А) комаха, снігур, земля;*
- Б) школяр, зоря, гілка;*
- В) комар, Кобзар, стовбур;*
- Г) суміш, звір, межа.*

13. Позначте рядок, у якому допущено помилки у вживанні прийменників:

- А) по списку, з приводу свята, хворіти грипом;*
- Б) прийти у справі, за нашими підрахунками, з вашої вини;*
- В) незважаючи на обставини, за правилами, згідно з наказом;*
- Г) не прийшов через хворобу, з таких міркувань, працювати за фахом.*

14. Позначте рядок, у якому всі складні слова потрібно писати разом:

- А) мікро/препарат, мовно/літературний, фонетико/морфологічний;*
- Б) квазі/науковий, хвиле/подібний, фонетично/правильний;*
- В) гіркуватол/солоний, ситол/подібний, фоно/семантика;*
- Г) взаємол/перетворення, фоно/морфологія, супер/синтаксичний.*

15. Неправильно утворено форму ступеня порівняння прикметника у рядку:

- А) більш темніший, яскравіший;*
- Б) найбільш високий, добріший;*
- В) щонайскладніший, найпростіший;*
- Г) найулюбленіший, більш зручний.*

Варіант 2.

1. Помилкове слововживання подано в рядку:

- А) людська гідність, витяг з протоколу, висновок експерта;*
- Б) звинувачення у зраді, наступне запитання, колишній учень;*
- В) знаходиться в центрі, вірна відповідь, дійти висновку;*
- Г) вчинити правильно, зробити по-іншому, скасувати зустріч.*

2. Позначте рядок, у якому допущено помилку в правописі частки *не*:

- А) Це — ще не порушена ніким тиша (Ю. Яновський);*
- Б) А новий міст не скоро буде (І. Цюпа);*
- В) Я в людей не проситиму сили (Л. Костенко);*
- Г) Деревал-квітки застигли в незрушній ранковій тиші (Є. Гуцало).*

3. Правильне наголошування іменників (у множині) подано в рядку:

- А) кніжкi, ниткi, крапкi, шапкi, хаткi;*
- Б) книжкi, ниткi, крапкi, шапкi, хаткi;*
- В) кніжкi, нiтки, крапкi, шапкi, хаткi;*
- Г) кніжкi, нiтки, крапкi, шапкi, хаткi.*

4. Позначте рядок, у якому в усіх словах на письмі є спрощення в групах приголосних:

- А) сер(д)цевий, беззахис(т)ний, проїз(д)ний;*
- Б) кіс(т)лявий, тиж(д)невий, контрас(т)ний;*
- В) сер(д)цевина, пес(т)ливий, багатоміс(т)ний;*
- Г) кількіс(т)ний, шіс(т)надцять, калієвміс(т)ний.*

5. Позначте рядок, у якому в усіх словах на місці крапок потрібно писати літеру *-і*:

- А) марг...нал, жаргон...зм, куб...зм, динам...зм;*
- Б) с...нтазма, фрейд...зм, естет...зм, токс...н;*
- В) Мадр...д, Гр...нв...ч, С...ц...лія, Л...сабон;*
- Г) д...с...м...ляція, кадм...й, с...некдоха.*

6. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з префіксом *при-*:

- А) пр...сісти, пр...летіти, пр...стол;*
- Б) пр...крити, пр...класти, пр...міський;*
- В) пр...лягти, пр...м'яти, пр...добрий;*
- Г) пр...ваблювати, пр...крашати, пр...звище.*

7. Позначте рядок, у якому всі складні слова потрібно писати разом:

- А) яскраво/виражений, вище/зазначений, чотири/валентний;*
- Б) чітко/сформульований, науково/доведений, пед/практика;*
- В) південно/західний, народно/розмовний, реалістично/відображений;*
- Г) широко/відомий, швидко/змінний, пост/позиція.*

8. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з м'яким знаком:

- А) п'ят...сот, ц...огорічний, вишен...ці, лікар...;*
- Б) різ...бяр, у скрин...ці, хорол...ський, у жмен...ці;*
- В) промін...чик, іран...ський, полин..., на сторін...ці;*
- Г) на обкладин...ці, у колис...ці, чотир...ма, п'ят...десять.*

9. Позначте рядок, у якому неправильно записано частки:

- А) тож, як би, прийшов-таки;*
- Б) тільки-но, нібито;*
- В) авжеж, ходи-но, мовбито;*
- Г) буцім би, неначе б то.*

10. Позначте рядок, у якому іменники в родовому відмінку однини мають закінчення *-у (-ю)*:

- А) Амстердам, Канзас, Крит, Копенгаген;*
- Б) Крим, Донецьк, Нью-Йорк, Лондон;*
- В) Ізраїль, Таїланд, Кіпр, Ватикан;*
- Г) Китай, Вашингтон, Каїр, Чернігів.*

11. Форму кількісного числівника в орудному відмінку записано неправильно у рядку:

- А) з двадцятьма п'ятьма;*
- Б) з сорокма чотирма;*
- В) з вісімнадцятьма;*
- Г) з тридцятьма двома.*

12. Позначте рядок, у якому всі іменники у родовому відмінку однини мають закінчення *-а (-я)*:

- А) синкретизм, гідронім, словник, директорат;*
- Б) сингармонізм, вигук, іменник, омонім;*
- В) журнал, алфавіт, показник, диплом;*
- Г) апостроф, прикметник, відмінок, відсоток.*

13. Орфоепія — це:

- А) система правил передачі звуків на письмі;*
- Б) сукупність засобів і способів побудови речення;*
- В) сукупність літературних норм вимовляння звуків та їхніх сполук;*
- Г) засоби спілкування.*

14. Слово особовий або особистий неправильно вжито в рядку:

- А) особовий підпис;*
- Б) особовий листок з обліку кадрів;*
- В) особисті речі;*
- Г) особиста охорона.*

15. Позначте рядок, де іменник у формі орудного відмінка однини записано неправильно:

- А) рідною землею, гастрольною афішею;*
- Б) гарячою кашою, солодкою грушею;*
- В) високою ціною, весняною калюжею;*
- Г) сумлінною працею, великою кулею.*

Варіант 3

1. Слово імміграція означає:

- А) масове переселення з батьківщини в іншу країну;*
- Б) в'їзд іноземців в якусь країну для постійного або тривалого перебування;*
- В) переселення народів усередині країни;*
- Г) виселення з країни.*

2. У ненаголошеній позиції в слові великий голосний [e] вимовляємо:

- А) чітко — [e];*
- Б) з наближенням до [u] — як [e^u];*
- В) як [u];*
- Г) як [i].*

3. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з префіксом с-:

- А) ...цідити, ...хвалити, ...більшити;*
- Б) ...гребти, ...повнитися, ...чинити;*
- В) ...ховати, ...кинути, ...творити;*
- Г) ...меншити ...триматися, ...бити.*

4. Позначте рядок, у якому допущено помилку у відмінюванні іменників:

- А) кров'ю, зеленню, радістю;*
- Б) тінню, сіллю, любов'ю;*
- В) сумішю, мастю, даллю;*
- Г) заповоччю, шерстю, жовчю.*

5. Позначте рядок, де всі іменники у родовому відмінку однини мають закінчення *-а (-я)*:
- А) цукор, гемоглобін, висновок, відсоток;*
 - Б) адресат, антонім, суфікс, довідник;*
 - В) діалог, аркуш, архаїзм, міф;*
 - Г) діалект, жанр, займенник, документ.*
6. Позначте рядок, у якому неправильно утворено форму вищого ступеня порівняння:
- А) вищий, більш теплий;*
 - Б) найбільш тендітний, більш добріший;*
 - В) сильніший, товстіший;*
 - Г) дорожчий, більш активний.*
7. Написання закінчень *-у (-ю)* або *-а (-я)* у формі родового відмінка іменників чоловічого роду II відміни однини залежить від:
- А) кінцевого приголосного основи іменника;*
 - Б) значення іменника;*
 - В) групи, до якої належить іменник;*
 - Г) відміни, до якої належить іменник.*
8. Позначте рядок, у якому записано слова-омоніми української мови:
- А) лом, голова, чорний;*
 - Б) вити, топити, стигнути;*
 - В) золотий, відомість, стан;*
 - Г) ходити, зелений, лава.*
9. Позначте рядок, у якому слово іншомовного походження написано неправильно:
- А) реципієнт, інтелект, ідентифікація;*
 - Б) дисципліна, Вашингтон, африкат;*
 - В) дериват, Сирія, дисонанс;*
 - Г) дивіденд, акомодация, директива.*
10. Позначте рядок, у якому допущено помилки у вживанні прийменників:
- А) за власним бажанням, створити на прохання (кого);*
 - Б) зробив через неухважність, приїхати за призначенням;*
 - В) працювати по спеціальності, не працює по технічним причинам;*
 - Г) залучити до роботи, після закінчення університету.*
11. Позначте рядок, у якому всі складні слова потрібно писати разом:
- А) аналітико/синтетичний, психо/лінгвістика, широко/відомий;*
 - Б) багато/складовий, супер/стійкий, східно/слов'янський;*
 - В) індивідуально/авторський, мікро/контекст, супер/синтаксичний;*
 - Г) глибоко/ідейний, граматично/залежний, граматико/семантичний.*

12. Помилку допущено в рядку:

- А) сімох речень, п'яти дієслів, мільйона клітин;*
- Б) двом курчатам, шестидесяти школам, вісьмом учителям;*
- В) з сьомастами країнами, з шістьма друзями, з чотирма словами;*
- Г) у восьми книжках, у п'ятьох студентів, на п'ятдесяти аркушах.*

13. У якому рядку всі словосполучення не потребують редагування:

- А) вимірювальний пристрій, узагальнюючі речення;*
- Б) діюче законодавство, розквітлий сад;*
- В) пекучий біль, обговорюване питання, чинний правопис;*
- Г) змушніле обличчя, оточуючий світ.*

14. Науковий стиль

- А) використовується для мовної комунікації у ділових відносинах;*
- Б) застосовують для фіксації, передачі і збереження знань;*
- В) призначений для висвітлення та розв'язання суспільно-політичних проблем;*
- Г) застосовують для пропаганди політичних ідей і формування громадської думки.*

15. Позначте рядок, у якому частку не- з повнозначними словами потрібно писати разом:

- А) не/підписати наказ, не/можна зупинити, не/відкриті материки;*
- Б) не/читаючи текст, не/можливо зрозуміти, тему не/розкрито;*
- В) не/виконали завдання, не/органічні речовини;*
- Г) бути в не/волі, не/підписані документи, не/велика квітка.*

Варіант 4.

1. Помилкове слововживання подано в рядку:

- А) збіг обставин, виняток з правила, діяти на підставі інструкції;*
- Б) з'ясувати питання, міститься всередині, зіставити явища;*
- В) з'ясувати обставини, заключення експертизи, виключення з правила;*
- Г) скасувати закон, наступне запитання, минулий тиждень.*

2. Позначте рядок, у якому в усіх словах на місці крапок потрібно писати літеру -и:

- А) еллін...зм, жаргон...зм, куб...зм, емпір...зм;*
- Б) елементар...зм, фрейд...зм, естет...зм, екзистенціал...зм;*
- В) ексцентр...зм, дидакт...зм, класиц...зм, енциклопед...зм;*
- Г) екзот...зм, еклект...зм, експресіон...зм, динам...зм.*

3. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з префіксом с-:

- А) ...користатися, ...хвалити, ...хрестити ...чистити;*
- Б) ...лити, ...повнитися, ...чинити, ...питати;*

- В) ...пуститися, ...крутити, ...хопити, ...класти;
Г) ...в'язати, ...триматися, ...мити, ...бити.

4. Позначте рядок, у якому в усіх словах іншомовного походження пропущено літеру і:

- А) ф...л...я, м...тоз, г...пер...нфляція, ас...м...ляція;
Б) л...м...т, Корс...ка, л...кв...дність, коеф...ц...єнт;
В) рем...с...я, рец...п...єнт, кл...єнт, ...м...дж;
Г) л...зосоми, в...рус, тим...н, ауқц...он.

5. Позначте рядок, у якому всі іменники у формі множини повинні мати закінчення і:

- А) комар, вежа, крапка, хрущ;
Б) шовковиця, гілка, калюжа, пухир;
В) снігур, олівець, абзац, афіша;
Г) груша, миша, звір, межа.

6. Позначте рядок, у якому всі складні слова потрібно писати разом:

- А) широко/вживаний, північно/східний, широко/представлений;
Б) чітко/визначений, народно/розмовний, художньо/оформлений;
В) широко/відомий, семантико/синтаксичний, художньо/історичний;
Г) шести/томний, центральньо/європейський, швидко/плинний.

7. Позначте рядок, у якому допущено орфографічну помилку:

- А) Тече вода із-під гаю та по-під горою (Т. Шевченко);
Б) Я чув уві сні, як наді мною шепотілись віковічні сосни (О. Гончар);
В) Беру мовчки з-перед його очей книжку, загортаю (С. Васильченко);
Г) З того часу з-під коріння забило співуче джерело (І. Цюпа).

8. Помилку допущено в рядку:

- А) сімох козенят, п'ятьох стільців;
Б) двом студентам, семидесяти школам;
В) з сьомастами країнами, з шістьма друзями;
Г) у восьми книжках, у чотирьох словах.

9. Правильне наголошування слів подано в рядку:

- А) адже́, об'є́кт, вузький, нести́;
Б) адже́, об'є́кт, вузький, нести́;
В) а́дже, об'є́кт, вузький, не́сти;
Г) адже́, об'є́кт, вузький, не́сти.

10. Позначте рядок, у якому допущено помилки у вживанні прийменників:

- А) написати твір по роману, по всіх правилах;
Б) сміятися з когось, зробити на замовлення;

- В) цікавий за змістом, за певних обставин;
Г) не з нашої вини, звернутися за адресою.*

11. Позначте рядок, у якому форму ступеня порівняння прикметника утворено неправильно:

- А) щонайдальший, найменш сміливий, товстіший;
Б) вужчий, наймудріший, найближчий;
В) найліпший, найбільш дорожчий, розумніший;
Г) більш тихий, добріший, менш холодний.*

12. Позначте рядок, у якому допущено помилку у відмінюванні іменника:

- А) коренем, болем, тюлем, ступенем;
Б) міліметра, понеділка, відмінку, ранку;
В) сумішшю, розповіддю, роллю, сіллю;
Г) крапки, груші, межі, снігурі.*

13. Позначте рядок, у якому всі іменники у родовому відмінку однини мають закінчення -а (-я):

- А) підмет, перехід, куш, збіг;
Б) суфікс, корінь, антонім, посібник;
В) русизм, омонім, ясень, міф;
Г) документ, ансамбль, присудок, роман.*

14. Помилки допущено в рядку:

- А) два способи, чотири різновиди;
Б) три типи, чотири фразеологізми;
В) три метода, чотири афікса;
Г) сім слів, півтора року.*

15. Позначте рядок, у якому допущено помилку в правописі частки не:

- А) Сполуки умовно поділяють на гідрофільні, або полярні, та гідрофобні, або неполярні;
Б) Організмам властива здатність поглинати тепло за незначних змін температури;
В) Частину води, не зв'язану з іншими сполуками, називають вільною;
Г) У білків не має такої функції.*

Варіант 5.

1. Позначте рядок, у якому в усіх словах потрібно ставити апостроф:

- А) диз...юнкція, В...ячеслав, грав...юра;
Б) б...юлетень, пів...яруса, пов...язувати;
В) двох...ядерний, пів...ялинка, рідкохмар...я;
Г) подвір...я, духм...яний, об...єднати.*

2. Позначте рядок, у якому допущено помилки у вживанні прийменників:

- А) агенція з нерухомості, цікавий за змістом;*
- Б) зупинитися на вимогу, робота з літератури;*
- В) називати по імені, згідно розкладу;*
- Г) з приводу пропозиції, завдання з мови.*

3. Позначте рядок, у якому всі складні слова потрібно писати разом:

- А) мово/творчість, морфолого/синтаксичний, високо/частотний;*
- Б) методологічно/важливий, давньо/український, багато/значний;*
- В) гіпер/сема, взаємо/вплив, двадцяти/двох/метровий;*
- Г) взаємо/перетворення, граматично/залежний, морфема/зв'язка.*

4. Позначте рядок, у якому в написанні слів іншомовного походження допущено помилку:

- А) асиміляція, парфумерія, деривація, глазур;*
- Б) суфікс, девіз, диз'юнкція, фесрверк;*
- В) піанісімо, асиметрія, імунітет, миш'як;*
- Г) критерій, риторика, рубрикація, предикат.*

5. Позначте рядок, де всі іменники в родовому відмінку однини мають закінчення -а (-я):

- А) компонент, лід, антонім, цвіт;*
- Б) хребет, підмет, об'єкт, метр;*
- В) набір, мед, адресат, прикметник;*
- Г) вибір, алфавіт, колір, голос.*

6. Форми кількісного числівника в родовому відмінку однини записано неправильно в рядку:

- А) вісімнадцяти, двадцяти п'яти;*
- Б) п'ятисот двадцяти, дев'ятисот шістдесяти трьох;*
- В) дев'ятсот двох, сто двадцяти п'яти;*
- Г) семисот сімдесяти восьми, п'ятдесяти.*

7. Позначте рядок, у якому в усіх словах іншомовного походження пропущено літеру і:

- А) кр...терій, неолог...зм, потенц...ал, каз...но;*
- Б) куб...зм, фем...н...зм, полон...зм, фрейд...зм;*
- В) п...гмент, ф...тонц...д, ком...зм, Лейтц...г;*
- Г) еф...рний, бук...н...ст, г...дрон...м, д...аграма.*

8. Апостроф в українських словах пишемо перед я, ю, є, ї після б, п, в, м, ф:

А) якщо вони пом'якшуються;

Б) якщо перед ними стоїть буква р або така, що позначає будь-який звук, крім кореневого приголосного;

В) якщо перед ними стоїть буква на позначення будь-якого приголосного, крім р;

Г) якщо перед ними стоїть буква на позначення голосного.

9. Фонетика — це розділ мовознавства, який вивчає:

А) будову слова;

Б) співвідношення між звуками і буквами;

В) звуки мови;

Г) правильну вимову слів.

10. Неправильно утворено форму ступеня порівняння прикметника в рядку:

А) більш теплий, найрозумніший;

Б) менш яскравий, більш твердіший;

В) найменш впливовий, найбільш цікавий;

Г) найменш хоробрий, найщедріший.

11. Неправильні типові мовні звороти подано в рядку:

А) брати участь у заходах, відшкодувати збитки, подати позов;

Б) проживати за адресою, діюче законодавство;

В) набути досвіду, повною мірою, пропустити заняття через хворобу;

Г) уживати заходів, стягнути штраф, порядок денний.

12. Позначте рядок, у якому в усіх словах на письмі не відбувається спрощення в групах приголосних:

А) сер(д)цевий, беззахис(т)ний, проїз(д)ний;

Б) кіс(т)лявий, шіс(т)надцять, контра(с)тний;

В) сер(д)цевина, пес(т)ливий, багатоміс(т)ний;

Г) кількіс(т)ний, калієвміс(т)ний, тиж(д)невий.

13. Позначте рядок, у якому частку не потрібно писати окремо від повнозначного слова:

А) Ціанід калію — не/безпечна для людини отрута;

Б) Деякі мікроорганізми не/можуть використовувати кисень у процесах енергетичного обміну;

В) Тепло надворі, не/має ні дощу, ні холодного вітру;

Г) Білки, які містять усі не/замінні амінокислоти, називають повноцінними, на відміну від не/повноцінних.

14. Правильне наголошування іменників (у множині) подано в рядку:

- А) стéжки, крапкі, ла́пки, шапкі, гі́лки;*
- Б) стежкі́, крапкі́, лапкі́, шапкі́, гілки́;*
- В) стéжки, кра́пки, ла́пки, ша́пки, гі́лки;*
- Г) стéжки, кра́пки, ла́пки, шапкі́, гі́лки.*

15. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з м'яким знаком:

- А) вирі́з...бляти, нян...чити, на вишен...ці;*
- Б) ші́ст...сот, змен...шити, лі́кар...;*
- В) у павути́н...ці, то́н...ший, на тарі́л...ці;*
- Г) на сторі́н...ці, ка́мін...чик, воли́н...ський.*

Відповіді до тестів

Варіант 1. 1. Б); 2. В); 3. А); 4. А); 5. В); 6. А); 7. Г);
8. Б); 9. А); 10. Б); 11. А); 12. Г); 13. А); 14. Г); 15. А).

Варіант 2. 1. В); 2. А); 3. Б); 4. А); 5. А); 6. Б); 7. Г);
8. Б); 9. Г); 10. В); 11. Б); 12. Г); 13. В); 14. А); 15. Б).

Варіант 3. 1. Б); 2. Б); 3. В); 4. В); 5. Б); 6. Б); 7. Б);
8. Б); 9. А); 10. В); 11. Б); 12. Б); 13. В); 14. Б); 15. Г).

Варіант 4. 1. В); 2. В); 3. В); 4. Г); 5. Г); 6. Г); 7. А);
8. Б); 9. Б); 10. А); 11. В); 12. Б); 13. Б); 14. В); 15. Г).

Варіант 5. 1. В); 2. В); 3. В); 4. В); 5. Б); 6. В); 7. Г);
8. Б); 9. В); 10. Б); 11. Б); 12. Б); 13. Б); 14. Б); 15. А).

Контрольна робота № 2

Завдання контрольної роботи мають на меті перевірку базових знань з тем «Фонетика», «Орфоепія», «Орфографія», «Лексикологія», «Фразеологія», «Словотвір» та умінь застосовувати їх до виконання практичних завдань і розв'язання проблемних питань українського мовознавства. Більшість завдань мають пошуковий характер, що дає змогу перевірити умінь здійснювати лінгвістичний пошук, робити узагальнення і формулювати висновки, а також оформляти результати дослідження.

Завдання 1. З'ясуйте спільну особливість літературної вимови кожної групи наведених слів. Для кожної групи сформулюйте відповідне правило української орфоепії.

Варіант 1.

- Лі́кар, ко́бзар, тяга́р, зві́р, пузи́р.
- Мо́вби, ко́втати, мо́вчати, во́вк, мо́влення.
- Ча́шка, че́кати, чо́вен, гу́чний, гу́щавина.

- *Аналіз, дуб, Буг, вигляд, мітоз.*
- *Загадка, галузка, ланцюжки, знижка.*
- *Легкий, сумний, новий, рідкий, твердий.*
- *Крапки, казки, лапки, дужки, зірки (форма називного відмінка множини).*
- *У річці, у книжці, на доріжці.*
- *Смієшся, збираєшся, вітаєшся.*

Варіант 2.

- *Снігур, кір, вівчар, Харків, пухир.*
- *Мовчання, мовбито, шовк, повторити, повчання.*
- *Чому, річ, часто, початок, чистий.*
- *Мороз, розпад, гриб, синтез, йод.*
- *Книжка, згадка, казка, колядка.*
- *Рясний, пісний, важкий, старий, тісний.*
- *Шапки, хатки, книжки, крапки, гілки.*
- *У стрічці, у дужці, у ложці.*
- *Ховаєшся, сподіваєшся, умиваєшся.*

Завдання 2. Від поданих іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса **-ськ(ий)**. Запишіть висновок щодо правопису орфограм у похідних словах.

Зразок: *Тернопіль — тернопільський.*

Варіант 1.

Акрополь, Аргентина, Ашхабад, Балхаш, Берлін, Бориспіль, Буковина, Бухарест, Венесуела, Відень, Волинь, Гватемала, Гетеборг, Іран, Іртиш, Ісландія, Йорданія, Калуш, Кембридж, Кіровоград, Ковель, Македонія, Монреаль, Мюнхен, Нідерланди, Ніл, Оксфорд, Пакистан, Париж, Познань, Рига, Сенегал, Флорида, Хорватія, Хотин, Яготин.

Варіант 2.

Албанія, Барнаул, Брауншвейг, Брест, Британія, Версаль, Вільнюс, Вінниця, Гаага, Дагестан, Ірландія, Ірпінь, Іспанія, Калькутта, Карпати, Кіншаса, Ладога, Лейпциг, Лубни, Люксембург, Моршин, Нью-Йорк, Оболонь, Пакистан, Петербург, Полісся, Прага, Румунія, Святошин, Сиваш, Умань, Хорол, Хуст, Шотландія.

Завдання 3. Поміркуйте, чому абстрактні назви можуть мати суфікс **-изм** або **-ізм**. Яким правилом регулюється правопис цієї орфограми? Висновок запишіть.

Варіант 1.

1. Фразеологізм, полонізм, фонізм, формалізм, комізм, кубізм, неологізм, лаконізм, латинізм, компаративізм.

2. Русизм, діалектизм, центризм, футуризм, догматизм, драматизм, екзотизм, буддизм, консонантизм, класицизм.

Варіант 2.

1. Хінін, морфін, пеніцилін, тетрациклін, протромбін, гуанін, аденін, глобулін, пролін, тубулін.

2. Нікотин, цефалоспорин, ністатин, цинабсин, аспірин, тироксин, фібрин, міозин, актин.

Завдання 4. Визначте та підкресліть орфограми в поданих словах. Згрупуйте слова за однотипними орфограмами. До кожної групи слів сформулюйте правило і доберіть ще по 3–4 приклади. Запишіть слова групами, поряд подайте правило і приклади.

Варіант 1.

Акомодація, асиміляція, астматичний, бароко, буквений, вишеньці, відповіддю, галуззю, годинний, двох'ярусний, деталлю, екстрений, зсунути, кав'ярня, капуста, картинний, м'який, незліченний, неоціненний, обласний, павутинці, папороттю, пів'яблука, повістю, пов'язати, прикріпити, приєднати, пристрасний, пришити, проїзний, скласти, скриньці, совістю, ствердіти, стеблинці, сформувати, супер'ядро, спотворювати, численний, щілинний.

Варіант 2.

Апперцепція, безглуздя, відданий, вітамін, включення, Геннадіївна, голландський, довкілля, елінізм, згрубіти, згрупувати, здичавілий, з'єднати, знаття, зсипати, інновація, інсулін, ірраціональний, ірреальний, калієвмісний, камінчик, Києва, кореня, Ліллегаммер, лінгвіст, менше, наддніпрянський, об'їхати, персні, повноголосся, промінчик, розрісся, роз'яснювати, свиснути, спинитися, стримати, студентський, ступеня, суцвіття, тонший.

Завдання 5. Напишіть подані слова правильно: разом, окремо або через дефіс.

Варіант 1. Багато/функціональний, дво/видовий, важко/засвоюваний, взаємо/замінний, взаємо/перехід, двадцяти/трьох/кілограмовий, допустово/протиставний, екстра/темпоральний, жанрово/композиційний, квазі/частинка, логіко/лінгвістичний, макро/лінгвістика, максимально/короткий, мало/продуктивний, мікро/топонім, мова/посередник, мово/творчість, об'єктивно/зумовлений, об'єктно/суб'єктний, одно/компонентний, пів/столітній, псевдо/науковий, психо/лінгвістика, різно/стильовий, семантико/синтаксичний, складно/сурядний, слова/синоніми, слово/зміна, слово/твірний, соціо/лінгвістика, спів/автор,

стилістично/забарвлений, супер/ознака, терміно/творення, технічно/правильний, франко/прусський.

Варіант 2.

Анти/науковий, багато/складовий, взаємо/перетворення, гіпер/зв'язок, дво/ланцюговий, дієслівно/іменний, документально/зафіксований, інтер/фаза, мало/вживаний, мега/структура, мікро/текст, мова/джерело, напів/пом'якшений, одно/видовий, орфографічно/складний, офіційно/проголошений, послідовно/розташований, пост/позиція, п'яти/годинний, реферативно/викладений, семантико/граматичний, складно/підрядний, слова/антоніми, слово/творчий, стилістично/нейтральний, суб/одиниця, супер/легкий, супер/позиція, суто/формальний, суфіксально/префіксальний, терміно/система, тридцяти/шести/річний, умовно/наслідковий, філолог/лексикограф, фонетико/морфологічний, формо/змінний.

Завдання 6. Розгляньте похідні слова і з'ясуйте, від яких слів вони утворилися. Поряд з кожним словом запишіть твірну основу (слово) та спосіб словотворення. Позначте словотворчий засіб.

Варіант 1.

Босоніж, веснянка, вечірній, витвір, гірчиця, жовтуватий, журба, капустана, краплинка, лютневий, переліт, підземний, по-моєму, прадавній, присднати, солодко, сонечко, студентство, США, хитрувати, широко, школяр.

Варіант 2.

Берізка, білявенький, відмова, глухуватий, грайливий, дорого, здоров'як, кам'яніти, кістлявий, кожушок, мікроавтобус, ООН, перебігти, переможець, перехід, підвіконня, підсвічник, по-твоєму, прмова, сонячно, хлібина, хлюпати.

Завдання 7. Користуючись фразеологічними словниками, визначте і запишіть значення фразеологізмів. З'ясуйте, між якими з поданих фразеологічних одиниць існують синонімічні та антонімічні відношення. Утворіть та запишіть синонімічні ряди і антонімічні пари фразеологізмів.

Варіант 1.

Лежати на подушках, їсти біду, збирати сметанку, ледве зводити кінці з кінцями; спіймати облизня, і в вус не дути, вхопити Бога за бороду, гострити сокиру, тримати камінь за пазухою, залишитися без сорочки, годувати блошиці, міряти мірками гроші, розкривати карти, крутитися як білка в колесі, пальцем не ворухнути.

Варіант 2.

Гратися з вогнем, давитися слізьми, держати хвіст трубою, і на холодне дмухає, їсти очима, квасити губи, колоти очима, лізти в халепу, лізти чортові на роги, обводити очима, пасти очима, продавати зуби, ховати очі.

Завдання 8. Запишіть тему свого мовознавчого дослідження. Коротко обґрунтуйте її актуальність. Сформулюйте мету і завдання. Визначте предмет і об'єкт дослідження.

Відповіді та рекомендації до виконання завдань контрольної роботи № 2

Завдання 1 передбачає з'ясування спільної особливості літературної вимови кожної групи наведених слів. Потрібно сформулювати і записати такі правила української орфоєпії:

- *Лікар, кобзар, тягар, звір, пузир (варіант 1), снігур, кір, вівчар, Харків, пухир (варіант 2)* — у кінці слова і складу звук [р] вимовляється твердо.
- *Мовби, ковтати, мовчати, вовк, мовлення (варіант 1), мовчання, мовбито, шовк, повторити, повчання (варіант 2)* — приголосний звук [в] у кінці слова після голосного, в середині слова після голосного перед приголосним та на початку слова перед приголосним набуває більшої звучності і у вимові наближається до [у], вимовляється як [ў] ([у]-нескладовий), наприклад: [моўби], [коўтáти], [моўчáн':а], [шоўк] тощо.
- *Чашка, чекати, човен, гучний, гущавина (варіант 1), чому, річ, часто, початок, чистий (варіант 2)* — шиплячі [ж], [ч], [ш], [дж] вимовляються твердо.
- *Аналіз, дуб, Буг, вигляд, мітоз (варіант 1), мороз, розпад, гриб, синтез, йод (варіант 2)* — у кінці слова дзвінкі приголосні не оглушуються, а мають дзвінку вимову, наприклад: [дуб], [вігл'ад], [м'ітоз], [гриб] тощо.
- *Загадка, галузка, ланцюжки, знижка (варіант 1), книжка, згадка, казка, колядка (варіант 2)* — дзвінкі приголосні перед глухими не втрачають дзвінкості, не уподібнюються до них у кінці кореня, а вимовляються дзвінко, наприклад: [загадка], [галузка], [кніжка], [кол'адка] тощо.
- *Легкий, сумний, новий, рідкий, твердий (варіант 1), рясний, пісний, важкий, старий, тісний (варіант 2)* — у якісних прикметниках наголос падає на закінчення, наприклад: *легкий, сумний, новий, важкий.*

- *Крапки, казки, лапки, дужки, зірки (варіант 1), шапки, хатки, книжки, крапки, гілки (варіант 2)* — іменники жіночого роду I відміни, у яких основа закінчується на -к, у формі називного відмінка множини мають наголос на закінченні: *крапки́, казки́, лапки́, дужки́, зірки́, шапки́, хатки́, книжки́, крапки́, гілки́*.
- *У річці, у книжці, на доріжці (варіант 1), у стрічці, у дужці, у ложці (варіант 2)* — шиплячі приголосні перед свистячими приголосними у вимові уподібнюються до свистячих. Вимовляємо: [у р'іц'і], [на дор'із'и] тощо.
- *Смієшся, збираєшся, вітаєшся (варіант 1), ховаєшся, сподіваєшся, умиваєшся (варіант 2)* — шиплячий приголосний [ш] перед свистячим [с'] у дієслівних формах II особи однини уподібнюється до свистячого [с']: [шс'] — [с'с'] — [с':]. Вимовляємо: [см'ійес':а], [зби^ераійе"с':а], [в'ітаійе"с':а] тощо.

Завдання 2. Від поданих іменників за допомогою суфікса -ськ(ий) утворюються такі прикметники.

Варіант 1.

Акрополь — акропольський, Аргентина — аргентинський, Ашхабад — ашхабадський, Балхаш — балхаський, Берлін — берлінський, Бориспіль — бориспільський, Буковина — буковинський, Бухарест — бухарестський, Венесуела — венесуельський, Відень — віденський, Волинь — волинський, Гватемала — гватемальський, Гетеборг — гетеборзький, Іран — іранський, Іртиш — іртиський, Ісландія — ісландський, Йорданія — йорданський, Калуш — калуський, Кембридж — кембриджський, Кіровоград — кіровоградський, Ковель — ковельський, Македонія — македонський, Монреаль — монреальський, Мюнхен — мюнхенський, Нідерланди — нідерландський, Ніл — нільський, Оксфорд — оксфордський, Пакистан — пакистанський, Париж — паризький, Познань — познанський, Рига — ризький, Сенегал — сенегальський, Флорида — флоридський, Хорватія — хорватський, Хотин — хотинський, Яготин — яготинський.

Варіант 2.

Албанія — албанський, Барнаул — барнаульський, Брауншвейг — брауншвейзький, Брест — брестський, Британія — британський, Версаль — версальський, Вільнюс — вільнюський, Вінниця — вінницький, Гаага — гаазький, Дагестан — дагестанський, Ірландія — ірландський, Ірпінь — ірпінський, Іспанія — іспанський, Калькутта — калькуттський, Карпати — карпатський, Кіншаса — кіншаський, Ладога — ладозький, Лейпциг — лейпцизький, Лубни — лубенський, Люксембург — люксембурзький, Моршин — моршинський, Нью-Йорк — нью-йоркський,

Оболонь — оболонський, Пакистан — пакистанський, Петербург — петербурзький, Полісся — поліський, Прага — празький, Румунія — румунський, Святошин — святошинський, Сиваш — сиваський, Умань — уманський, Хорол — хорольський, Хуст — хустський, Шотландія — шотландський.

Для правильного утворення та написання похідних прикметників необхідно застосувати правила: 1) зміни кінцевих приголосних основ іменників при творенні прикметників за допомогою суфікса *-ськ(ий)* і 2) правила уживання м'якого знака.

1. При творенні прикметників від іменникових основ за допомогою суфікса *-ськ-* відбуваються фонетичні зміни, якщо основа іменника закінчується на приголосні **г, ж, з, к, ч, ц, х, ш, с**. Кінцеві приголосні іменникової основи змінюються відповідно до такої схеми:

г, ж, з + ськ → -зьк-

к, ч, ц + ськ → -цьк-

х, ш, с + ськ → -ськ-

Винятки: *баски — баскський, тюрки — тюркський, Мекка — меккський, казах — казахський, Нью-Йорк — нью-йоркський, Ла-Мани — ла-манський, Цюрих — цюрихський, герцог — герцогський, Саки — сакський.*

2. У прикметниках перед суфіксом *-ськ-* м'який знак зазвичай не пишеться: *Оболонь — оболонський, Ірпінь — ірпінський, Ашхабад — ашхабадський*. Проте м'який знак завжди вживається після літери *л* перед суфіксом *-ськ-*: *Хорол — хорольський, Версаль — версальський, генерал — генеральський*.

Ці правила потрібно лаконічно і чітко подати у формі висновків до виконаного завдання.

Завдання 3. Суфікси **-изм, -ин** (з літерою **и**) у словах іншомовного походження вживаються після дев'яти літер (за правилом «дев'ятки»): **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**, наприклад: *діалектизм, центризм, футуризм, догматизм, аспірин, тироксин, фібрин, міозин*; після решти приголосних уживають суфікси **-ізм, -ін**, а після голосних — **-ізм, -ін**, наприклад: *полонізм, комізм, кубізм, неологізм, лаконізм, акмеїзм, пеніцилін, глобулін, пролін, кофеїн*.

Завдання 4. Орфограма — це буква або ціле слово, для правильного написання яких необхідно застосувати орфографічне правило.

Варіант 1. У поданих словах варто підкреслити такі орфограми:

Акомодация, асиміляція, астматичний, бароко, буквений, вишеньці, відповіддю, галуззю, годинний, двох'ярусний, деталлю, екстренний, зсу-

нути, кав'ярня, капуста, картинний, м'який, незліченний, неоцінений, обласний, павутинці, папороттю, пів'яблука, повістю, пов'язати, прикріпити, приєднати, пристрасний, пришити, проїзний, скласти, скриньці, совістю, ствердіти, стеблинці, сформувати, супер'ядро, спотворювати, численний, щілинний.

За спільними орфограмами слова можна об'єднати в такі групи:

1. Подвоєні та неподвоєні приголосні в словах іншомовного походження: акомодация, асиміляція, бароко. У загальних назвах іншомовного походження в українській мові подвоєння не зберігається (крім винятків та слів, похідних від власних назв з подвоєнням).

2. Написання и або і у словах іншомовного походження (правило «дев'ятки»): асиміляція, астматичний. У загальних назвах іншомовного походження пишемо и після букв, що належать до «дев'ятки» (д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р) перед буквою, що позначає приголосний звук.

3. Уживання м'якого знака: вишеньці, павутинці, скриньці, стеблинці. Уживаємо м'який знак у буквосполучах -ньц-, -льц-, утворених від -ньк-, -льк-. Якщо у сполучах -нк-, -лк- м'якого знака немає, то не пишемо його і в утворених від них сполучах -нц-, -лц-.

4. Уживання апострофа: 1) двох'ярусний, пів'яблука, супер'ядро. Уживаємо апостроф перед я, ю, є, ї після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний; 2) кав'ярня, м'який, пов'язати. Уживаємо апостроф перед я, ю, є, ї після букв б, п, в, м, ф, якщо перед губним не стоїть приголосний (крім р), що належить до кореня.

5. Правопис префіксів при- та пре-: прикріпити, приєднати, пришити. Уживаємо префікс при-, який тут означає приєднання.

6. Правопис префіксів з-, с-: зсунути, скласти, ствердіти, сформувати, спотворювати. Префікс с- вживаємо перед приголосними к, п, т, ф, х, а в інших випадках — префікс з-.

7. Спрощення в групах приголосних: обласний, капуста, пристрасний, проїзний, але астматичний.

Спрощення відбувається в групах приголосних: ждн — жн (тиждень — тижневий); здн — зн (проїздити — проїзний); стн — сн (перстень — персні); стл — сл (стелити — слати); слн — сн (ремесло — ремісник); стц — сц (містити — місце); лнц — нц (сонце), крім винятків (кістлявий, хвастливий, хвастнути, пестливий, хворостняк, шістнадцять) та іншомовних слів. У слові астматичний спрощення не відбувається, оскільки це слово іншомовного походження.

8. Подвоєння приголосних звуків: 1) годинний, картинний, щілинний — відбувається подвоєння внаслідок збігу приголосних звуків кореня і суфікса; 2) відповіддю, галуззю, деталлю, папороттю, але повістю, совістю — в орудному відмінку однини іменників III відміни зубні

й шиплячі приголосні подовжуються між голосними. Після приголосного подовження не відбувається (*новістю, совістю*).

9. Правопис суфіксів: *незліченний, неоцінений, численний*, але *буквенний, екстремний*. З двома **н** пишемо прикметникові та дієприкметникові суфікси **-áнн-**, **-я́нн-**, **-éнн-** під наголосом.

Варіант 2.

У словах треба підкреслити такі орфограми: *апперцепція, безглуздя, відданий, вітамін, включення, Геннадіївна, голландський, довітля, еллінізм, згрубіти, згрупувати, здичавілий, з'єднати, знаття, зсипати, інновація, інсулін, ірраціональний, ірреальний, калієвмісний, камінчик, Києва, кореня, Лілдегаммер, лінгвіст, менше, наддніпрянський, об'їхати, персні, пів'ящика, повноголосся, промінчик, розрісся, роз'яснювати, свиснути, спинится, стримати, студентський, ступеня, суцвіття, тонший.*

Відповідно до спільних орфограм слова об'єднано в групи:

1. Подвоєні та неподвоєні приголосні в словах іншомовного походження: 1) *Геннадіївна, голландський, еллінізм, Лілдегаммер* — у власних назвах іншомовного походження і в похідних від них словах в українській мові подвоєння зберігається; 2) *інновація, ірраціональний, ірреальний, апперцепція* — у загальних назвах іншомовного походження відбувається подвоєння приголосних унаслідок їх збігу на межі префікса і кореня, але тільки за умови, що в українській мові вживається спільнокореневе безпрефіксне слово.

2. Написання и або і у словах іншомовного походження (правило «дев'ятки»): *еллінізм, вітамін, інновація, ірраціональний, інсулін, лінгвіст*. У загальних назвах іншомовного походження пишемо **и** після букв, що належать до «дев'ятки» (**д, т, з, с, ц, ч, ш, ж, р**) перед буквою, яка позначає приголосний звук. **І** пишеться після букв, що не належать до «дев'ятки», на початку слова, у кінці незмінюваних слів, а також перед наступною буквою, що позначає голосний звук.

3. Уживання м'якого знака: *камінчик, промінчик, тонший, менше*. М'який знак не вживається після **н** перед буквою на позначення шиплячого приголосного.

4. Уживання апострофа: 1) *з'єднати, об'їхати, роз'яснювати, пів'ящика*. Уживаємо апостроф перед **я, ю, є, ї** після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний.

5. Правопис префіксів з-, с-: *спинится, стримати, зсипати, здичавілий, згрубіти, згрупувати*. Префікс **с-** вживаємо перед приголосними **к, п, т, ф, х**, а в інших випадках — префікс **з-**.

6. Спрощення в групах приголосних: *персні, калієвмісний, свиснути*, але *студентський*.

Спрощення відбувається в групах приголосних: *ждн — жн* (*тиждень — тижневий*); *здн — зн* (*проїздити — проїзний*); *стн — сн* (*перстень — персні*); *стл — сл* (*стелити — слати*); *слн — сн* (*ремесло — ремісник*); *стиц — сиц* (*містити — місце*); *лниц — ниц* (*сонце*), крім винятків (*кістлявий, хвастливий, хвастнути, пестливий, хворостняк, шістнадцять, зап'ястний*) та іншомовних слів. У слові *студентський* спрощення не відбувається, оскільки це слово іншомовного походження.

7. Подвоєння приголосних звуків: 1) *включення, довкілля, знаття, повноголося, суцвіття*, але *безглуздя* — в українських іменниках середнього роду II відміни зубні й шиплячі приголосні подовжуються між голосними; після приголосного подовження приголосного не відбувається (*безглуздя*); 2) *відданий, розрісся, наддніпрянський* — подвоєння внаслідок збігу приголосних звуків кореня і префікса, а також дієслівного кореня і постфікса *-ся*.

8. Чергування голосних звуків: *Києва, кореня, ступеня*. В українській мові голосні звуки [o] та [e] у відкритому складі чергуються з [i] в закритому складі.

Завдання 5.

Варіант 1.

Багатофункціональний, важкозасвоєваний, взаємозамінний, взаємоперехід, двадцятитрьохкілограмовий, двовидовий, допустово-протиставний, екстратемпоральний, жанрово-композиційний, квазічастинка, логіко-лінгвістичний, макролінгвістика, максимально короткий, малопродуктивний, мікротопонім, мова-посередник, мовотворчість, об'єктивно зумовлений, об'єктно-суб'єктний, однокомпонентний, півстолітній, псевдонауковий, психолінгвістика, різностильовий, семантико-синтаксичний, складносурядний, слова-синоніми, словозміна, словотвірний, соціолінгвістика, співавтор, стилістично забарвлений, суперознака, термінотворення, технічно правильний, франко-пруський.

Варіант 1.

Антинауковий, багатоскладовий, взаємоперетворення, гіперзв'язок, дволанцюговий, дієслівно-іменний, документально зафіксований, інтерфаза, маловживаний, мегаструктура, мікротекст, мова-джерело, напівпом'якшений, одновидовий, орфографічно складний, офіційно проголошений, послідовно розташований, постпозиція, п'ятигодинний, реферативно викладений, семантико-граматичний, складнопідрядний, слова-антоніми, словотворчий, стилістично нейтральний, субодиниця, суперлегкий, суперпозиція, суто формальний, суфіксально-префіксальний, терміносистема, тридцятишестирічний, умовно-наслідковий, філолог-лексикограф, фонетико-морфологічний, формозмінний.

Для того, щоб правильно виконати це завдання, необхідно застосувати правила написання складних слів. В українській мові існують такі основні правила написання слів разом, окремо або через дефіс:

Разом пишуться:

- складноскорочені слова (аббревіатури) та похідні від них: *державтоінспекція, держбанк, педпрактика*;
- іменники та прикметники, першою частиною яких є кількісний числівник: *п'ятикутник, шістдесятиліття, семитонний, вісімдесятичотирьохграмовий, шістдесятисемихвилинний*;
- слова з першою частиною *пів-, напів-, полу-*: *півдня, півдоби, півтінь, півстоліття, півслова, напівпритомний, напівголосний, напівпредикативний, напівтон, полубак, полумисок. Але пів-Європи, пів-Африки, пів-Полтави*;
- слова, що утворені з трьох і більше основ: *біомакромолекула, гігро-термограф, світловолодікування*;
- складні іменники, які утворені за допомогою інтерфіксів (сполучних голосних) *о-, е-*: *лісосмуга, носоріг, ракоскорпіон, сухогілля, сухотрав'я, довгокрил*;
- іменники, які мають у своєму складі дієслівну основу: *землеустрій, видотворення, комахоїд, сухоїдіння*;
- складні прикметники, утворені від підрядного словосполучення, тобто такого, у якому одне слово залежить від іншого: *чаєзбиральний (збирати чай), жовтолистий (жовте листя), східнослов'янський (східні слов'яни), мовностильовий (мовний стиль), мовнокомунікативний (мовна комунікація), системотвірний (утворювати систему), частиномовний (частина мови)*;
- складні прикметники, утворені за допомогою питомих українських прислівникових основ, які частково втратили свою самостійність і перетворилися на першу частину складного прикметника. Це основи: 1) з кількісним значенням (*багато-, мало-, густо-, рідко-, часто-*), наприклад, *багатозначний, багатоциклічний, густонаселений, маловивчений, малохудожній, частовживаний, високочастотний*; 2) зі значенням часових або просторових меж (*коротко-, довго-, середньо-, широко-, загально-, вузько-*): *короткотерміновий, довготривалий, загальнослов'янський, широкоживаний, широковідомий, середньовічний*; 3) зі значенням місця (*середньо-, передньо-, задньо-, внутрішньо-, нижньо-*): *середньопіднебінний, передньоязиковий, середньоєвропейський, задньопіднебінний, внутрішньовидовий*; 4) зі значенням якості (*важко-, легко-, глибоко-*): *важкопрогнозований, глибокозмістовний, легкозасвоюваний, важкодоступний*; 5) зі значенням розміру, форми (*дрібно-, коротко-, довго-, вузько-, широко-, середньо-*): *дрібнонасінний, короткохвильовий, довгодзьобий, широковерхий, широковітий, середньохвильовий*;

- складні слова із загальноспеціальними іншомовними основами, що за своїми функціями наближаються до префіксів і є найуживанішими в професійному мовленні різних галузей: *мікро-, мілі-, мега-, макро-, супер-, екстра-, анти-, квазі-, гіпо-, гіпер-, полі-, моно- інтер-, архі-*, наприклад, *мікроситуація, мікроструктура, мегацикл, макротекстологія, макротопонім, макротопонімія, суперознака, суперпозиція, екстралінгвальний, квазінауковий, гіпосемія, гіпертекст, поліпредикативний, моносемія, інтерпозиція, інтерлінгвістика, архісема.*

Але іншомовна основа *міні-*, що походить з англійської мови і означає «малий», пишеться через дефіс: *міні-трактор, міні-криза, міні-маркет, міні-комп'ютер, міні-твір.*

Через дефіс пишуться:

- слова, які утворено поєднанням синонімічних, антонімічних або однакових основ: *легко-легко, тишком-нишком, більш-менш;*
- складні назви державних посад, учених звань, спеціальностей: *член-кореспондент, секретар-референт, прем'єр-міністр, лікар-онколог;*
- складні назви рослин, тварин, бактерій, вірусів: *антилопа-стрибун, ведмідь-бортняк, снот-полоскун, собака-шукач, доберман-пінчер, сон-трава, іван-чай, ромен-салат, вірус-бактеріофаг;*
- назви складних наукових понять: *речення-висловлення, дієслово-присудок, займенники-субститути, означеність-неозначеність;*
- складні прикметники, що утворені від сурядного сполучення слів, тобто такого, у якому слова не залежать одне від одного, рівноправні: *навчально-виховний, осінньо-зимовий, плодово-ягідний, морфологосинтаксичний, глибинно-поверхневий, мовно-літературний, художньо-публіцистичний;*
- складні прикметники, які означають якість з відтінком (кольорові, смакові відтінки), наприклад, *червоно-бурий, світло-зелений, темно-шоколадний, густо-зелений, сріблясто-сірий, яскраво-червоний, гірко-солоний, кисло-солодкий.* **Але** слова *жовтогарячий* та *червоногарячий* пишемо разом, тому що в українській мові це — назви кольорів, а не їх відтінків.

Завдання 6. До кожного з поданих слів необхідно записати твірну основу (слово), спосіб словотворення і зазначити словотворчий афікс.

Варіант 1.

Босоніж — лексико-синтаксичний спосіб словотворення;

веснянка ← *весняний*, суфіксальний, **-к-**;

вечірній ← *вечір*, суфіксальний, **-н-**;

витвір ← *витворити*, безафіксний, нульовий суфікс;

гірчиця ← *гіркий*, суфіксальний, **-иц'-**;

жовтуватий ← *жовтий*, суфіксальний, **-уват-**;

журба ← журити, суфіксальний, **-б-**;
капустина ← капуста, суфіксальний, **-ин-**;
краплинка ← краплина, суфіксальний, **-к-**;
переліт ← перелетіти, безафіксний, нульовий суфікс;
підземний ← земля, префіксально-суфіксальний, **під-...-н-**;
по-моєму ← мій, префіксально-суфіксальний, **по-...-єму**;
прадавній ← давній, префіксальний, **пра-**;
приєднати ← єднати, префіксальний, **при-**;
солодко ← солодкий, суфіксальний, **-о**;
сонечко ← сонце, суфіксальний, **-к-**;
студентство ← студент, суфіксальний, **-ств-**;
США ← Сполучені Штати Америки, аббревіація;
хитрувати ← хитрий, суфіксальний, **-ува-**;
широко ← широкий, суфіксальний, **-о**;
школяр ← школа, суфіксальний, **-яр**.

Варіант 2.

Берізка ← береза, суфіксальний спосіб, **-к-**;
білявенький ← білявий, суфіксальний, **-еньк-**;
відмова ← відмовити, безафіксний, нульовий суфікс;
глухуватий ← глухий, суфіксальний, **-уват-**;
грайливий ← грати, суфіксальний, **-лив-**;
дорого ← дорогий, суфіксальний, **-о**;
здоров'як ← здоровий, суфіксальний, **-як**;
кам'яніти ← кам'яний, суфіксальний спосіб, **-і-(ти)**;
кістлявий ← кістка, суфіксальний, **-ляв-**;
кожушок ← кожух, суфіксальний, **-ок**;
мікроавтобус ← мікро + автобус, словоскладання;
ООН ← Організація Об'єднаних Націй, аббревіація;
перебігти ← бігти, префіксальний, **пере-**;
переможець ← перемогти, суфіксальний, **-ець**;
перехід ← переходити, безафіксний, нульовий суфікс;
підвіконня ← вікно, префіксально-суфіксальний, **під-...-н**;
підсвічник ← свічка, префіксально-суфіксальний, **під-...-ник**;
по-твоєму ← твій, префіксально-суфіксальний, **по-...-єму**;
прамова ← мова, префіксальний, **пра-**;
сонячно ← сонячний, суфіксальний спосіб, **-о**;
хлібина ← хліб, суфіксальний, **-ин**;
хлюпати ← хлюп, суфіксальний, **-а-(ти)**.

Завдання 7. За фразеологічним словником з'ясуємо значення фразеологізмів.

Варіант 1

Вхопити Бога за бороду — досягти чогось особливого, незвичайного, вимріяного.

Годувати блошиці — перебувати в поганих умовах, жити дуже бідно, злидарювати.

Гострити сокиру — виношувати якісь недобрі наміри щодо когось.

Залишитись без сорочки — дійти до крайнього зубожіння, до важкої скрути.

Збирати сметанку — брати собі все найкраще; першим користуватися чиймись здобутками.

І в вус не дути — бути байдужим до всього, не турбуватися ні про що.

Їсти біду — жити в нужді, в неволі; терпіти будь-які утиски.

Крутитися як білка в колесі — бути постійно заклопотаним, мати багато роботи, турбот.

Ледве зводити кінці з кінцями — мати великі матеріальні труднощі, нестатки.

Лежати на подушках — нічого не робити, ледарювати;

Міряти мірками гроші — бути дуже багатим, мати великий капітал.

Пальцем не ворухнути — зовсім нічого не зробити для досягнення мети, здійснення чого-небудь.

Спіймати облизня — зазнати невдачі, залишившись без того, на що розраховував, сподівався.

Розкривати карти — повідомляти кому-небудь про свої плани, наміри, задуми; починати діяти відкрито.

Тримати камінь за пазухою — приховувати ненависть до когось, бути готовим зробити прикрість комусь, вчинити помсту.

Синонімічні та антонімічні відношення між поданими фразеологізмами можна відобразити в таблиці:

Варіант 1.

Синонімічні ряди	Антонім
<i>лежати на подушках</i> <i>і в вус не дути</i> <i>пальцем не ворухнути</i>	<i>крутитися як білка в колесі</i>
<i>залишитися без сорочки</i> <i>годувати блошиці</i> <i>їсти біду</i> <i>ледве зводити кінці з кінцями</i>	<i>міряти мірками гроші</i>

Синонімічні ряди	Антонім
<i>збирати сметанку</i> <i>вхопити Бога за бороду</i>	<i>спіймати облизня</i>
<i>гострити сокиру</i> <i>тримати камінь за пазухою</i>	<i>розкривати карти</i>

Варіант 2.

Гратися з вогнем — поводитися необережно, здійснювати що-небудь небезпечно, не думаючи про наслідки.

Давитися слізьми — гірко плакати, марно намагаючись стриматися, приглушити плач.

Держати хвіст трубою — бути впевненим у собі, не впадати у відчай, зберігати почуття оптимізму.

І на холодне дмухає — занадто, до краю обережний.

Їсти очима — невідривно, пильно дивитися на кого-небудь, виявляючи при цьому певні почуття.

Квасити губи — виявляючи незадоволення, прикрість, смуток, починати плакати.

Колоти очима — уважно розглядати кого-, що-небудь (переважно підозріло, недобррозичливо).

Лізти в халепу — потрапляти в неприємне становище; наражати себе на неприємність.

Лізти чортові на роги — наражатися на велику небезпеку, ризикувати потрапити в складну ситуацію.

Обводити очима — оглядати, обдивлятися кого-, що-небудь, дивитися на когось, щось.

Пасти очима — дуже пильно стежити за кимсь, дивитися на когось, щось.

Продавати зуби — сміятися без причини, насміхатися.

Ховати очі — відвертатися, не дивитися на кого-небудь, кудись від незадоволення, ніяковості, сорому тощо.

Синонімічні та антонімічні відношення між поданими фразеологізмами можна відобразити в таблиці:

Синонімічні ряди	Антонім
<i>давитися слізьми</i> <i>квасити губи</i>	<i>держати хвіст трубою</i> <i>продавати зуби</i>
<i>пасти очима</i> <i>колоти очима</i> <i>їсти очима</i> <i>обводити очима</i>	<i>ховати очі</i>

Синонімічні ряди	Антонім
<i>лізти чортові на роги</i> <i>гратися з вогнем</i> <i>лізти в халепу</i>	<i>і на холодне дмухає</i>

Завдання 8.

У написанні та оформленні наукової роботи учня, студента, аспіранта важливо дотримуватися чинних вимог до обґрунтування актуальності обраної проблеми, формулювання мети і завдань, визначення предмета і об'єкта.

Обрану проблему оцінюють передусім з погляду її своєчасності та важливості. Тому обґрутовуючи актуальність проблеми, вказують на *важливість та назрілу необхідність її розв'язання*. А от відсутність наукових праць певної тематики не свідчить про її актуальність, адже цілком можливо, що тема не була досі розглянута, оскільки її не вважають важливою, а результати дослідження не матимуть теоретичної та практичної цінності для суспільства.

Обґрутовуючи актуальність теми, варто подати стисло характеристику наявних наукових теорій у цій галузі, лаконічно представити основні погляди вчених на розв'язання проблеми, назвати прізвища вітчизняних і зарубіжних дослідників. Подібні думки та погляди мовознавців необхідно об'єднувати, узагальнювати і в такий спосіб представляти на початку роботи.

Формулюючи мету і завдання, потрібно уникати загальних фраз, надто широких або неточних висловлювань, а також слів *дослідження, аналіз, опис, вивчення*, оскільки вони зазначають спосіб, шлях досягнення мети, сам процес або етап наукової роботи, а не мету як кінцевий результат.

Мета здебільшого полягає у *з'ясуванні сутності й особливостей вираження мовного явища, у визначенні його структури, різноманітних функцій, ознак, характерних властивостей, типів, різновидів тощо*. Її формулюють у такий спосіб: *з'ясувати особливості...; визначити ознаки...; виявити типологію...* Отже, мета мовознавчого дослідження може бути, наприклад, такою: *виявити засоби вираження модальності у науковому тексті; з'ясувати особливості структурно-семантичної організації речень з дієсловами руху; виявити типологію дієслівних предикатів у текстах ділової документації*.

Завдання впливають з мети роботи і зорієнтовані передусім на з'ясування теоретичних питань і отримання результатів поетапного обстеження фактичного мовного матеріалу. Вони можуть також стосуватися стану дослідження проблеми загалом або окремих її питань, методів і підходів до розв'язання проблеми, шляхів практичного застосування результатів дослідження. При цьому слід пам'ятати, що узагальнення та висновки, якими завершується робота, мають відповідати завданням.

У науковій роботі розмежують об'єкт і предмет, які співвіднесені між собою як загальне й часткове. Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

Об'єкт лінгвістичного дослідження — це мовне явище, яке породжує проблемну ситуацію і яке розглядають в одному або кількох визначених аспектах. В об'єкті виокремлюють ту його частину, яку буде науково обґрунтовано і стосовно якої будуть зроблені висновки. Ця частина об'єкта і стає предметом дослідження, на неї спрямовано основну увагу дослідника.

Кожне явище довілля, яке обирають для наукового обстеження, — складне і багатогранне. У мовознавчій роботі зазвичай зосереджують увагу на одній або кількох гранях, аспектах мовного явища, наприклад, на його функціях (семантичних, стилістичних, синтаксичних), особливостях формального вираження або значеннєвих характеристиках. Тому предмет завжди визначений обраним у роботі аспектом дослідження об'єкта. Про цей аспект, отже, і про предмет аналізу свідчить назва теми роботи. Наприклад, об'єктом у роботі можуть бути складні іменники з іншомовною основою, а предметом дослідження — їх семантика та словотвірна структура.

Об'єкт може бути й спільним для кількох наукових праць, а предмети — різними. Так, у дослідженні такого *об'єкта*, як дієслова інтелектуальної діяльності, *предметом* для аналізу в різних наукових роботах можуть бути: вторинні переносні значення дієслів інтелектуальної діяльності в роботі на тему «Багатозначність дієслів інтелектуальної діяльності у творах М. Коцюбинського»; лексико-семантичні особливості дієслів мовлення і мислення у роботі «Лексико-семантичні групи дієслів інтелектуальної діяльності у творах М. Коцюбинського»; синтаксичні функції дієслів інтелектуальної діяльності у роботі «Семантичні та синтаксичні параметри дієслів інтелектуальної діяльності (на матеріалі творів М. Коцюбинського)» тощо.

Підсумкова контрольна робота

Завдання 1. У поданому тексті підкресліть слова, вжиті в переносному значенні. Визначте тип переносного значення (метафора, метонімія, синекдоха) і обґрунтуйте свою думку.

1. — *Так рано? — червоні чобітки зі шпорами пробігли повз нього* (О. Чорногуз).

2. *Червоніло ціле море колосків пшениці* (М. Коцюбинський).

3. *Поїзд метро загуркотів, вирвавшись із темного тунелю на світлий простір* (О. Чорногуз).

4. *Його ноги вже ледве-ледве пересувалися від втоми* (І. Багрянний).

5. *...Відбиваючись у великому, на всю стіну, дзеркалі, сновигали туди-сюди чорні і сірі костюми* (О. Чорногуз).

6. *Вся гора вкрита розкішними килимами ярини (М. Коцюбинський).*
7. *Оksamитова хустка озимих оперізувала село (В. Дрозд).*
8. *Друкарський цех хрумкотів яблуками (В. Дрозд).*
9. *Тихо. Хвилі не шумлять. Сплять лани безмежні (Г. Чупринка).*
10. *Повітря гуде оводами, комашиною і мушвою (М. Олійник).*

Завдання 2. З тексту випишіть речення з відокремленими означеннями. Підкресліть відокремлені означення та означувані слова. Назвіть умови відокремлення кожного означення.

Перед хатою цвітуть гвоздики. Насаджені дбайливою дівочою рукою, вони змагаються з пишними тубільними квітками — червоними, жовтими, фіалковими, що розбіглися ген по схилу до річки у ліс і перегукуються пишними кольорами серед безлічі інших квітів у морі яскравої зелені, буйної і соковитої. Великими суцільними масивами рожевіє плакун. А з-за хати повиходили черемхи, — повтікали з тайги і стоять, як дівчата, зашишались, завітчані. Стережуть невеличкий город і пасіку...

Перед хатою плай. Двір не двір — вибитий плай, не обгороджений ніяким тином.

Стара, але дебели ще хата, рублена з доброго дерева, з різьбленим танком і такими ж наличниками коло вікон, крита тонтон, стоїть на схилі сопки і дивиться всіма чотирма вікнами на річечку і далі...

Праворуч — комора, повітка для коней, корівник, стіжок сіна, обгороджений латами, ще якісь будівлі. Ліворуч — город... В городі — картопля і соняшники (За І. Багряним).

Завдання 3. Підкресліть граматичні основи речень. Назвіть тип кожного присудка.

1. *А бур'яни навколо як ліс, і пахоці їхні були гіркі та прохолодні (Г. Тютюнник).*
2. *Село — як латка неба... (О. Шеренговий).*
3. *Весняне повітря особливе (Є. Гуцало).*
4. *Правий, мабуть, Гребінка, а з ним Григорій Сковорода, що сплячий — це ще не мертвий (В. Шевчук).*
5. *Сотні солов'їв щебетали на кущах молодого поросту (Панас Мирний).*
6. *Серпень з вереснем стискають один одному правиці (М. Рильський).*
7. *Сорок вісім могутніх струменів злились в один пінистий велетенський водоспад (О. Довженко).*
8. *Де ж те сонце в небесах заховалося, Що так тепло по листках розливалось? (Б. Лепкий).*
9. *Тільки хто ж то погащить зуміє Перші мрії, перші поривання? (Д. Павличко).*
10. *Ліс обгортав їх, холодний, сумний та мовчазний (М. Коцюбинський).*
11. *Щось нині небо похмурило, набрякло дощем, мабуть, риболовля буде злиденна (В. Яворівський).*
12. *Осінь того року випала дощова... (Григорій Тютюнник).*
13. *Це — це не порушена ніким тиша (Ю. Яновський).*
14. *Нехай*

не знає втоми та рука, Що добре зерно в добру землю сіє, Що зневажає чорні суховії І щедра, як напровесні ріка (М. Рильський).

Завдання 4. З'ясуйте, від яких дієслів утворюються різні типи дієприкметників. Від поданих дієслів утворіть усі можливі дієприкметники. Поясніть, чому від виділених дієслів можна утворити саме такі дієприкметники (назвіть умови творення).

Вимірювати, виміряти, відібрати, вимріяти, доглянути, думати, завершити, зазначити, затверджувати, змалювати, змучити, знайти, накреслити, нахилити, обрати, описувати, перемогти, пізнати, подрібнити, позеленіти, помітити, помолодіти, порудіти, посивіти, почути, пришити, співати, стерти, танцювати.

Завдання 5. Поясніть, що означає наказовий спосіб дієслова, які є форми наказового способу дієслова в українській мові та як вони утворюються. Утворіть від дієслів *писати, відпочити, знайти, з'ясувати, збирати, працювати, ловити, міркувати, думати, пекти, пізнати* всі можливі форми наказового способу дієслова, які вживають у сучасній українській літературній мові.

Заповніть таблицю творення форм наказового способу дієслова, вписуючи в неї відповідні засоби творення дієслівних форм (закінчення, допоміжні слова) і приклад.

Творення форм наказового способу дієслова

Особа	Однина	Множина
1 особа		
2 особа		
3 особа		

Завдання 6. Допишіть визначення мовознавчих понять та наведіть приклади. Зверніть увагу на те, що у визначеннях мають бути відображені основні, найбільш суттєві, визначальні ознаки явища.

1. **Дієслово** — це ...
2. **Лексикологія** — це розділ мовознавства...
3. **Омонімами** називають слова...
4. **Складносурядним** називають складне речення...
5. **Закінчення** — це...
6. **Фразеологізмом** називають...
7. **Сполучник** — це службова частина мови, яка...
8. **Неозначено-особовим** називають таке односкладне речення...
9. **Речення** — це комунікативна одиниця, яка...
10. **Префіксально-суфіксальний** спосіб словотворення полягає...

Завдання 7. Напишіть невелику розповідь про події у світі, використовуючи вставні слова і словосполучення з метою: 1) вираження припущення, можливості, впевненості; 2) емоційної оцінки повідомлення; 3) вказівки на джерело повідомлення, на суб'єктивність висловленого; 4) привернення уваги читача або слухача; 5) вказівки на певну послідовність викладу, упорядкування думок. Приблизний обсяг твору — 10 речень.

Завдання 8. Відредагуйте речення.

1. *За допомогою віддаленої гібридизації створено гібрид пшениці й пирію, який відрізняється високою продуктивністю.*

2. *Тут прослідковується зворотний процес.*

3. *Ця будівля знаходиться на вулиці Васильківській.*

4. *В залежності від мети висловлювання виділяють розповідні, питальні та спонукальні речення.*

5. *Про мовні чинники явища йдеться мова в слідуючому розділі.*

6. *Учені вважають еволюцію наслідком впливу умов оточуючого середовища.*

7. *У писемному мовленні необхідно дотримуватися вимог діючого правопису.*

8. *Співставляючи ці мовні явища, дослідники прийшли до такого висновку...*

9. *У тексті зустрічаються помилки.*

10. *Необхідно відмітити таку особливість проаналізованого мовного явища.*

11. *Значення дієслова обумовлює його синтаксичну сполучуваність.*

Відповіді та рекомендації до виконання завдань підсумкової контрольної роботи

Завдання 1.

Багатозначні слова мають одне пряме значення, а решта їх значень — переносні. Прямим називається значення слова, що безпосередньо вказує на предмет. Непряме, переносне — це значення, поява якого зумовлена виникненням порівнянь, асоціацій в уяві мовця. Воно утворюється внаслідок переносу прямого значення слова на інший предмет. Так, слово *золотий* має пряме значення «зроблений із золота». Переносні значення слів реалізуються у таких словосполученнях: *золоте* волосся — світле, з жовтим відтінком волосся, яке блищить і переливається на сонці, як золото; *золоті* руки — руки, які все вміють, яким немає ціни, їх цінність порівнюється з цінністю дорогого металу — золота.

Розрізняють три типи переносних значень слова: метафора, метонімія, синекдоха.

Метафора — це перенос значення слова за схожістю, за зовнішньою чи внутрішньою подібністю, наприклад: *А там, із замкових узбіч, Іде у центр смаглявка ніч, І грім за нею аж реве І парасолю неба рве* (Д. Павличко).

Метонімія — це перенос значення слова за суміжністю предметів чи явищ, яка може бути просторовою, часовою, каузальною (причиною). Метонімічне перенесення має місце тоді, коли називають: 1) місце замість предметів чи осіб, які там перебувають, наприклад: *Плаче Україна* (українські люди). *Київ святкував День перемоги* (населення Києва). *Захід спокійно сприйняв заяву президента* (країни Західної Європи); 2) матеріал замість речей, які зроблені з нього, наприклад: *Накупили кришталю. Руки в золоті*; 3) прізвище автора замість його твору, наприклад: *Читали Шевченка. Слухали Моцарта* та ін.

Синекдоха є різновидом метонімії і означає перенос значення з цілого на частину та навпаки, наприклад: *Іще очі не дрімали, а вже сходить сонце. Я так втомилася, що ноги вже не йдуть*. Синекдохою називають також уживання однини замість множини і навпаки, наприклад: *Письменницьке слово пробуджує уяву читача*.

У поданих реченнях визначаємо типи переносних значень:

1. — *Так рано? — червоні чобітки зі шпорами пробігли* (синекдоха) повз нього (О. Чорногуз).

2. *Червоніло ціле море колосків* (метафора) пшениці (М. Коцюбинський).

3. *Поїзд метро загуркотів, вирвавшись* (метафора) із темного тунелю на світлий простір (О. Чорногуз).

4. *Його ноги вже ледве-ледве пересувалися* (синекдоха) від втоми (І. Багрянйий).

5. *...Відбиваючись у великому, на всю стіну, дзеркалі, сновигали туди-сюди чорні і сірі костюми* (метонімія) (О. Чорногуз).

6. *Вся гора вкрита розкішними килимами ярини* (метафора) (М. Коцюбинський).

7. *Оksamитова хустка озимих* (метафора) оперізувала село (В. Дрозд).

8. *Друкарський цех хрумкотів яблуками* (метонімія) (В. Дрозд).

9. *Тихо. Хвилі не шумлять. Сплять лани* (метафора) безмежні (Г. Чупринка).

10. *Повітря гуде оводами, комашнею і мушвою* (метонімія) (М. Олійник).

Завдання 2.

Для того щоб правильно виконати це завдання, з'ясуймо основні умови відокремлення означень.

Відокремлені члени речення — це другорядні члени речення, виділені в усному мовленні інтонаційно, а на письмі — комами або тире для надання їм особливої змістової ваги. Серед відокремлених членів речення розрізняють: *відокремлені означення, відокремлені прикладки, відокремлені обставини та пояснювально-уточнювальні члени речення.*

Відокремлені *узгоджені означення* можуть бути виражені поодинокими прикметниками та дієприкметниками, а також прикметниковими та дієприкметниковими зворотами.

Відокремлені *неузгоджені означення* виражаються іменниковими, іменниково-прийменниковими формами або інфінітивом.

У формулюванні правил уживання розділових знаків при відокремлених означеннях враховано такі основні умови відокремлення:

1) порядок слів (препозиція чи постпозиція відокремленого означення стосовно означуваного слова; його віддаленість від означуваного слова);

2) ступінь поширеності означення;

3) змістове навантаження означення (додатковий відтінок причини або умови);

4) неможливість синтаксичної сполучуваності слів, передусім синтаксична непокєднуваність особового займенника з прикметником;

5) структура та компонентний склад речення.

Означення є відокремленим і на письмі виділяється комами або тире з обох боків за таких умов:

1) якщо означення виражене прикметниковим або дієприкметниковим зворотом, який стоїть після означуваного слова, наприклад: *Слова, об'єднувані іменником, неоднаково відображають основне для них — предметність (І. Кучеренко);*

2) якщо узгоджене або неузгоджене означення (яке може стояти перед означуваним словом або після нього) має додатковий обставинний відтінок причини або умови, наприклад: *Неоднорідні за своєю семантикою, дієслова зі значенням дії об'єднуються в різні лексико-граматичні групи (дієслова зі значенням дії об'єднуються в різні лексико-граматичні групи, тому що вони неоднорідні за своєю семантикою);*

3) якщо означення виражені поодинокими прикметниками і стоять після означуваного слова, яке має препозитивне означення: *У роботі проаналізовано різні за своїм семантичним типом займенники — кванторні, дейктичні, анафоричні;*

4) якщо означення (у будь-якій позиції) стосується особового займенника, наприклад: *Вчення про диктум і модус перетворилося*

на струнку теорію. Уведене Ш. Баллі, воно було розвинуте багатьма вченими зарубіжного та вітчизняного мовознавства;

5) якщо між означенням і означуваним словом стоять інші члени речення, особливо присудок, наприклад: Дрімає, повен прохолоди, В сумній задумі чорний бір (Г. Чупринка); Панське подвір'я дрімало, сонне і порожнє (М. Коцюбинський);

6) якщо неузгоджене означення виражене інфінітивом, виділяється інтонаційно і перед ним можна поставити **a саме**. Перед таким відокремленим означенням ставиться тире, наприклад: Вигук у мові наділений особливою функцією — (якою?) передавати емоційну реакцію мовця;

7) якщо означення вжито в неповному реченні, де відсутнє означуване слово, наприклад: Степ умивався росою. Дихав пахоцями росяних трав, оповитий тишею;

8) якщо означення виражено порівняльним зворотом зі сполучниками *як, ніби, наче, мов, мовби* та ін.: За садком над припорошеним гіллям завис вузенький, як рубець, червоний місяць (Г. Тютюнник).

Відокремлені означення вжито в таких реченнях поданого тексту:

1. Насаджені дбайливою дівочою рукою, вони змагаються з пишними тубільними квітками — червоними, жовтими, фіалковими, що розбіглися ген по схилу до річки у ліс і перегукуються пишними кольорами серед безлічі інших квітів у морі яскравої зелені, буйної і соковитої.

У цьому реченні три відокремлених означення. Перше (насаджені дбайливою дівочою рукою) — поширене узгоджене означення, виражене дієприкметниковим зворотом, відокремлюється тому, що означуваним словом є особовий займенник (*вони*). У другому випадку відокремлюються однорідні узгоджені означення червоними, жовтими, фіалковими. Умовою відокремлення є те, що вони виражені поодинокими прикметниками і стоять після означуваного слова (*квітками*), яке вже має препозитивне означення (*пишними тубільними*). З цієї ж причини відокремлюються і однорідні означення в третьому випадку — буйної і соковитої, які стосуються означуваного слова *зелені*, що має препозитивне означення *яскравої*.

2. А з-за хати повиходили черемхи, — повтікали з тайги і стоять, як дівчата, зашишались, заквітчані. Відокремленим є означення заквітчані, між ним і означуваним словом *черемхи* стоїть присудок.

3. Двір не двір — вибитий плай, не обгороджений ніяким тином.

4. Праворуч — комора, повітка для коней, корівник, стіжок сіна, обгороджений латами, ще якісь будівлі.

5. Ліворуч — город, теж обгороджений латами.

У третьому, четвертому і п'ятому реченнях підкреслені означення є відокремленими, оскільки вони виражені дієприкметниковими зворотами і стоять після означуваного слова.

6. Стара, але дебела ще хата, рублена з доброго дерева, з різьбленим ганком і такими ж наличниками коло вікон, крита гонтом, стоїть на схилі сопки і дивиться всіма чотирма вікнами на річечку і далі... У цьому реченні відокремлено однорідні узгоджені (рублена з доброго дерева, крита гонтом) та неузгоджене означення (з різьбленим ганком і такими ж наличниками коло вікон), які стоять після означуваного слова *хата*.

7. Праворуч — комора, повітка для коней, корівник, стіжок сіна, обгороджений латами, ще якісь будівлі. Означення обгороджений латами є відокремленим, тому що воно виражене дієприкметниковим зворотом і стоїть після означуваного слова.

Завдання 3. 1. А бур'яни навколо як ліс (складений іменний), і пахоці їхні були гіркі та прохолодні (однорідні складені іменні) (Г. Тютюнник). 2. Село — як латка неба... (складений іменний) (О. Шеренговий). 3. Весняне повітря особливе (складений іменний) (Є. Гуцало). 4. Правий (складений іменний), мабуть, Гребінка, а з ним Григорій Сковорода, що сплячий — це ще не мертвий (складений іменний) (В. Шевчук). 5. Сотні солов'їв щебетали (простий дієслівний) на куцах молодого поросту (Панас Мирний). 6. Серпень з вереснем стискають (простий дієслівний) один одному правиці (М. Рильський). 7. Сорок вісім могутніх струменів злились (простий дієслівний) в один пінистий велетенський водоспад (О. Довженко). 8. Де ж те сонце в небесах заховалося (простий дієслівний), Що так тепло по листках розливалось (простий дієслівний)? (Б. Лепкий). 9. Тільки хто ж то погасить зуміє (складений дієслівний) Перші мрії, перші поривання? (Д. Павличко). 10. Ліс обгортає (простий дієслівний) їх, холодний, сумний та мовчазний (М. Коцюбинський). 11. Щось нині небо похмує (складений іменний), набрякло (простий дієслівний) дощем, мабуть, риболовля буде злиденна (складений іменний) (В. Яворівський). 12. Осінь того року випала дощова... (складений іменний) (Григор Тютюнник). 13. Це — ще не порушена ніким тиша (складений іменний) (Ю. Яновський). 14. Нехай не знає (простий дієслівний) втоми та рука, Що добре зерно в добру землю сіє (простий дієслівний), Що зневажає (простий дієслівний) чорні суховії І щедра (складений іменний), як напровесні ріка (М. Рильський).

Завдання 4.

Перед тим, як виконувати завдання, необхідно з'ясувати різновиди дієприкметників і граматичні умови їх творення.

Дієприкметник — це форма дієслова, що вказує на ознаку предмета за дією і має морфологічні ознаки прикметника та дієслова. Як і прикметник, він має рід, число, відмінок, у реченні найчастіше виступає

означенням. З дієсловом дієприкметник має спільні граматичні ознаки стану, виду, часу та функцію керування іменними компонентами в словосполученні.

За морфологічною ознакою дієслівного стану дієприкметники поділяються на активні та пасивні. Активні дієприкметники виражають ознаку активного предмета чи особи, діяча і мають форми теперішнього та минулого часу: *співаючий, пожовклий*. Пасивні дієприкметники виражають ознаку предмета за дією, яка зумовлена дією іншого предмета або особи: *написаний твір, побудований будинок*.

Отже, в українській мові існують такі різновиди дієприкметників: 1) активні дієприкметники теперішнього часу, 2) активні дієприкметники минулого часу та 3) пасивні дієприкметники минулого часу. Пасивних дієприкметників теперішнього часу в українській мові немає.

Дієприкметники зберігають значення виду дієслова, від якого утворюються. Активні дієприкметники теперішнього часу утворюються від дієслів недоконаного виду, активні дієприкметники минулого часу — від дієслів доконаного виду, а пасивні дієприкметники минулого часу можуть утворюватися від дієслів і доконаного, і недоконаного виду (*зображений — зображуваний, оновлений — оновлюваний*).

Отже, визначено такі граматичні умови творення дієприкметників:

1) активні дієприкметники теперішнього часу утворюються від основ теперішнього часу за допомогою суфіксів *-уч, -ач* лише від дієслів недоконаного виду, наприклад: *писати — пиш (-уть) — пишучий*;

2) активні дієприкметники минулого часу утворюються від основи інфінітива за допомогою суфікса *-л-* лише від неперехідних дієслів доконаного виду, наприклад: *почорніти — почорнілий, здрібніти — здрібнілий*.

3) пасивні дієприкметники минулого часу утворюються від основи інфінітива перехідних дієслів за допомогою суфіксів *-т, -н (-ен-)*: *відкрити — відкритий, відзначити — відзначений, поширювати — поширюваний*.

Тому від поданих дієслів утворюємо такі дієприкметники:

Вимірювати — вимірюваний, виміряти — виміряний, відібрати — відібраний, вимряти — вимряний, доглянути — доглянутий, думати — думаючий, завершити — завершений, зазначити — зазначений, затверджувати — затверджуваний, змалювати — змальований, змучити — змучений, знайти — знайдений, накреслити — накреслений, нахилити — нахилений, обрати — обраний, описувати — описуваний, перемогти — переможений, пізнати — пізнаний, подрібнити — подрібнений, позеленити — позеленілий, помітити — помічений, помолодіти — помолоділий, порудити — поруділий, посивіти — посивілий, почути — почутий, пришити — пришитий, співати — співаючий, стерти — стертий, танцювати — танцюючий.

Водночас потрібно пам'ятати, що не всі дієприкметники мають активне вживання. Сучасній українській літературній мові майже не властиві дієприкметники активного стану минулого часу на *-виий, -шиий*. Уживаються активні дієприкметники минулого часу із суфіксом *-л-* (*згорілий, посивілий*), але найбільш поширені пасивні дієприкметники минулого часу із суфіксами *-т, -н (-ен-)*. Дієприкметники активного стану теперішнього часу із суфіксами *-уч(ий), -юч(ий)* мають обмежене вживання, їх переважно замінюють прикметниками (не *діючий*, а *чинний*, не *організуючий*, а *організаційний*, не *узагальнюючий*, а *узагальнювальний*).

Завдання 5.

Наказовий спосіб дієслова означає дію, яка може стати реальною на вимогу або прохання мовця.

Дієслова наказового способу виражають вимогу, прохання, заклик, наказ, спонукання до дії.

Формам наказового способу не властива морфологічна ознака часу.

Дієслова наказового способу мають просту і складену форми.

Проста (синтетична) форма наказового способу утворюється від основи дієслова теперішнього часу за допомогою закінчень: *-імо, -мо* — у 1-й особі множини; *-и* або *нульового закінчення* у 2-й особі однини; *-іть, -те* у 2-й особі множини.

Складена (аналітична) форма наказового способу утворюється за допомогою частки *хай (нехай)*, що додається до форм 3-ї особи теперішнього або майбутнього часу: *хай розказує, нехай розкаже*.

Від поданих дієслів можна утворити такі форми наказового способу:
відпочити — *відпочиньмо, відпочинь, відпочиньте, хай (нехай) відпочине, хай (нехай) відпочинуть*;

думати — *думаймо, думай, думайте, хай (нехай) думає, хай (нехай) думають*;

зібрати — *зберімо, збери, зберіть, хай (нехай) збере, хай (нехай) зберуть*;

з'ясувати — *з'ясуймо, з'ясуй, з'ясуйте, хай (нехай) з'ясує, хай (нехай) з'ясують*;

ловити — *ловімо, лови, ловіть, хай (нехай) ловить, хай (нехай) ловлять*;

міркувати — *міркуймо, міркуй, міркуйте, хай (нехай) міркують, хай (нехай) міркує*;

писати — *пишімо, пиши, пишіть, хай (нехай) пише, хай (нехай) пишуть*;

працювати — *працюймо, працюй, працюйте, хай (нехай) працює, хай (нехай) працюють*;

пізнати — *пізнаймо, пізнай, пізнайте, хай (нехай) пізнає, хай (нехай) пізнають*.

Творення форм наказового способу дієслова

Особа	Однина	Множина
1 особа	—	-імо (пишімо) -мо (читаймо)
2 особа	-и (пиши) нульове (читай)	-іть (пишіть) -те (читайте)
3 особа	<i>хай (нехай) пише</i> <i>хай (нехай) читає</i>	<i>хай (нехай) пишуть</i> <i>хай (нехай) читають</i>

Завдання 6.

З'ясування змісту поняття називають його *визначенням*.

Визначення має бути точним, чітким і однозначним. Зазвичай у ньому зазначають не одну, а декілька суттєвих ознак, які виявляють обсяг і зміст поняття. Крім того, визначення має відповідати двом найважливішим вимогам:

- вказувати на найближче родові поняття, наприклад: *речення* — це синтаксична одиниця; *модальність* — це категорія; *слово* — це одиниця лексикології;
- називати найголовніші, найсуттєвіші ознаки, які відрізняють це поняття від інших. Наприклад, *речення*, на відміну від інших одиниць мови, зокрема слова і словосполучення, є *комунікативною одиницею* (одиницею спілкування), має *модально-часовий план* (*предикативність*), характеризується *змістовою й інтонаційною завершеністю*.

Визначення поданих мовознавчих понять можуть бути такими:

1. **Дієслово** — це самостійна повнозначна частина мови, що позначає дію або стан предмета як процес і виражає його в граматичних категоріях часу, виду, стану, способу, особи, а також числа і роду.

2. **Лексикологія** — це розділ мовознавства, який вивчає словниковий склад мови.

3. **Омонімами** називають слова, які однаково звучать, але мають різне значення.

4. **Складносурядним** називають складне речення, утворене з двох або більше предикативних одиниць, які є рівнозначними і об'єднані в єдине семантико-граматичне й інтонаційне ціле сполучниками сурядності.

5. **Закінчення** — це змінна частина слова, що виражає відношення слова до інших слів у словосполученні та реченні.

6. **Фразеологізмом** називають лексико-граматичну єдність двох або більше слів, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мовленні автоматично.

7. **Сполучники** — це службові слова, які пов'язують однорідні члени речення або частини складного речення і виражають семантико-синтаксичні відношення між ними.

8. **Неозначено-особовим** називають таке односкладне речення, головний член якого виражений дієсловом у формі 3-ї особи множини або у формі множини минулого часу і позначає дію невизначеного суб'єкта.

9. **Речення** — це комунікативна одиниця, яка складається з одного або кількох слів і характеризується структурною, змістовою та інтонаційною завершеністю.

10. **Префіксально-суфіксальний** спосіб словотворення полягає в утворенні нового слова за допомогою одночасного приєднання до твірної основи префікса і суфікса.

Завдання 7. Це завдання полягає в тому, щоб у невеликому творі, самостійно написаному на запропоновану тему, доречно використати вставні слова та словосполучення різної семантики.

Вставні слова і словосполучення виражають ставлення мовця до змісту його повідомлення, емоційну та раціональну оцінку висловленого, спосіб і порядок оформлення думок.

За значенням *вставні слова і словосполучення* поділяють на такі основні групи:

1) слова і словосполучення, які виражають упевненість: *безумовно, безперечно, безсумнівно, без сумніву, звичайно, правда, певна річ, звісно, справді*, наприклад: *Певна річ, не кожне підрядне речення можна замінити мовним зворотом (П. Дудик);*

2) слова і словосполучення, які виражають припущення: *певно, напевно, можливо, мабуть, очевидно, здається, схоже, сподіваємось, вважаємо, гадаємо*, наприклад: *Очевидно, з розселенням сербів на Поліссі пов'язане виникнення на Житомирищині таких назв населених пунктів, як Сербь, Сербинівка, Сербо-Слобідка (В. Жайворонок);*

3) слова, які виражають почуття та емоції мовця з приводу висловленого: *на щастя, на жаль, дивна річ, шкода*, наприклад: *На жаль, точно невідомо, хто саме увів це поняття в лінгвістику;*

4) словосполучення, що вказують на джерело повідомлення: *як відомо, на думку..., за повідомленням..., за висловом..., за визначенням..., за словами..., на наш погляд тощо*, наприклад: *На думку А. Загнітка, розглядати односкладні речення слід з урахуванням нерівнорядності формально-граматичної і семантико-синтаксичної площин... (К. Шульжук); За висловом Н. Д. Арутюнової, семантичний синтаксис і загалом лінгвістика зробили значний ухил у бік прагматики;*

5) слова і словосполучення, які вказують на зв'язок думок та послідовність їх викладу: *по-перше, по-друге, зрештою, наприклад, проте, однак, отже, навпаки, у цілому, зокрема, до речі, між іншим, з одного*

боку, з другого боку, крім того, між іншим, наприклад: *Отже, основними диференційними ознаками простого і складного речень є характер синтаксичних зв'язків* (К. Шульжук);

б) слова і словосполучення, які вказують на спосіб оформлення думок, на характер висловлювання: *словом, взагалі, скажімо, щоправда, власне кажучи, інакше кажучи, одним словом, так би мовити, точніше, можна сказати та ін.: Загалом кажучи, чим ерудованіша людина, тим частіше вона вдається до речень з відокремленими зворотами* (П. Дудик); *Іншими словами, час концептуалізується не безпосередньо, а опосередковано в термінах подій, простору і руху.*

Вставні слова та словосполучення в усному мовленні виділяються інтонаційно, а на письмі — комами.

Завдання 8.

Нижче подано відредаговані речення, в яких виділено слова, вжиті замість помилкових.

1. За допомогою віддаленої гібридизації створено гібрид пшениці й пирію, який **вирізняється** високою продуктивністю.

2. Тут **простежується** зворотний процес.

3. Ця будівля **стоїть** на вулиці Васильківській.

4. **Залежно від** мети висловлювання **визначають** розповідні, питальні та спонукальні речення.

5. Про мовні чинники явища **йде** мова (**їдеться**) в наступному розділі.

6. Учені вважають еволюцію наслідком впливу умов **навколишнього** середовища.

7. У писемному мовленні необхідно дотримуватися вимог **чинного** правопису.

8. **Зіставляючи** ці мовні явища, дослідники **дійшли** такого висновку.

9. У тексті **трапляються** помилки.

10. Необхідно **зазначити** таку особливість проаналізованого мовного явища.

11. Значення дієслова **зумовлює** його синтаксичну сполучуваність.

Література

Основна

Гальона Н. П. Основи мовознавчої творчості в МАН : Мовнокомунікативна компетенція. Академічне дослідження. Наукові фахові знання / Н. П. Гальона, І. В. Дудко. — К. : ТОВ «Праймдрук», 2012 — 308 с.

Городенська К. Г. Із найновіших рекомендацій щодо складних уживань в українській мові / Городенська К. Г., Кочукова Н. І., Куцак Г. М. — Київ — Слов'янськ, 2006. — 83 с.

Козачук Г. О. Українська мова для абітурієнтів: навч. посіб. / Г. О. Козачук. — 4-е вид., допов. — К. : Вища шк., 2003. — 287 с.

Плющ М. Я. Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія / М. Я. Плющ. — [2-е вид.]. — К. : Видавничий дім «Слово», 2010. — 328 с.

Плющ М. Я. Граматика української мови в таблицях : навч. посіб. / М. Я. Плющ, Н. Я. Грипас. — К. : Вища шк., 2004. — 167 с.

Сучасна українська літературна мова / за ред. А. П. Грищенка. — [3-є вид., доп.]. — К. : Вища шк., 2002. — 440 с.

Сучасна українська літературна мова : підруч. / [Плющ М. Я., Бевзенко С. П., Грипас Н. Я. та ін.]; за ред. М. Я. Плющ. — [7-е вид., стереотип.]. — 2009. — 430 с.

Додаткова

Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова: Фразеологія / Л. Г. Авксентьев. — Х. : Вища школа, 1988. — 134 с.

Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові / В. М. Винницький. — К. : Рад. школа, 1984. — 160 с.

Гнатюк Г. М. Дієприкметник у сучасній українській літературній мові / Г. М. Гнатюк. — К. : Наук. думка, 1982. — 248 с.

Городенська К. Г. Словотвірна структура слова (відіменні деривати) / К. Г. Городенська, М. В. Кравченко. — К. : Наук. думка, 1981. — 199 с.

Кадомцева Л. О. Українська мова. Синтаксис простого речення / Л. О. Кадомцева. — К. : Вища школа, 1985. — 127 с.

Кващук А. Г. Синтаксис складного речення : посіб. для вчителів / А. Г. Кващук. — К. : Рад. шк., 1986. — 109 с.

Клименко Н. Ф. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська. — К., 1998. — 162 с.

Клименко Н. Ф. Основи морфеміки сучасної української мови : навч. посіб. / Н. Ф. Клименко; Ін-т змісту і методів навчання. Київ. ун-т імені Т. Шевченка. — К., 1998. — 182 с.

Клименко Н. Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови / Н. Ф. Клименко. — К. : Наук. думка, 1973. — 186 с.

Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н. Ф. Клименко. — К. : Наук. думка, 1984. — 251 с.

Козачук Г. О. Підмети, виражені словосполученнями / Г. О. Козачук // Укр. мова і літ. в шк. — 1982. — № 1. — С. 36–39.

Плющ М. Я. Проблема відокремлення і відокремлених компонентів речення (семантико-синтаксичний і комунікативний аспекти) : навч. посіб. / М. Я. Плющ. — К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. — 92 с.

Плющ М. Я. Словотворення та вивчення його в школі : посіб. для вчителів / М. Я. Плющ. — 2-е вид., перероб. — К. : Рад. шк., 1985. — 127 с.

Сучасна українська літературна мова : Вступ. Фонетика / за заг. ред. І. К. Білодіда. — К. : Наук. думка, 1969. — 437 с.

Сучасна українська літературна мова : Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. — К. : Наук. думка, 1973. — 438 с.

Сучасна українська літературна мова : Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. — К. : Наук. думка, 1969. — 583 с.

Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. — К. : Наук. думка, 1972. — 516 с.

Ужченко В. Д. Українська фразеологія / В. Д. Ужченко, Л. Г. Авксентьев. — Х. : Основа, 1990. — 167 с.

Христіанінова Р. О. Просте речення в шкільному курсі української мови : посіб. для вчителів / Р. О. Христіанінова. — К. : Рад. шк., 1991.

Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови / К. Ф. Шульжук. — К. : ВЦ «Академія», 2004. — 408 с.

Словники та довідники

Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с.

Головащук С. І. Орфографічний словник складних слів української мови / С. І. Головащук. — К. : Наук. думка, 2008. — 288 с.

Головащук С. І. Складні випадки наголошення: словник-довідник / С. І. Головащук. — К. : Либідь, 1995. — 192 с.

Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання / С. І. Головащук. — К. : «Наукова думка», 2010. — 432 с.

Голянич М. Словник лінгвістичних термінів : лексикологія, фразеологія, лексикографія / [Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О.; за ред. М. І. Голянич]. — Івано-Франківськ : Сімік, 2011. — 272 с.

Калашник В. С. Словник фразеологічних антонімів української мови / В. С. Калашник, Ж. В. Колоїз. — [4-е вид.]. — К. : Довіра, 2008. — 349 с.

Караванський Св. Практичний словник синонімів української мови / Св. Караванський. — К. : Кобза, 1995. — 472 с.

Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови : гнізда слів з вершинами — омографічними коренями / Є. А. Карпіловська. — К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2002. — 912 с.

Орфографічний словник української мови / [відп. ред. А. А. Бурячок]. — [3-є вид.]. — К. : Наук. думка, 2000. — 400 с.

Орфоепічний словник української мови : в 2 т. / [уклад. М. М. Пешак та ін.]; НАН України. Ін-т української мови. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Український мовно-інформаційний фонд. — К. : Довіра, 2001. — 2003.

Т. 1. — 2001. — 955 с.;

Т. 2. — 2003. — 920 с.

Орфоепічний словник української мови : для школярів та студентів / [уклад. : В. М. Русанівський, В. В. Чумак, Г. М. Ярун]. — Ірпінь : Перун, 2006. — 208 с.

Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови / Л. М. Полюга. — [4-е вид.]. — К. : Довіра, 2008. — 510 с.

Полюга Л. М. Словник українських морфем / Л. М. Полюга. — [3-є вид.]. — К. : Довіра, 2009. — 554 с.

Сікорська З. С. Українсько-російський словотворчий словник / З. С. Сікорська. — [2-е вид., перероб. і доп.]. — К. : Освіта, 1995. — 256 с.

Словник афіксальних морфем української мови / [Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Карпіловський В. С., Недозим Т. І.]. — К., 1998. — 434 с.

Словник синонімів української мови : в 2 т. / [А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін.]; НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Ін-т української мови. — К. : Наук. думка, 1999–2000.

Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол. : Білодід І. К. (голова) [та ін.]. — К. : Наук. думка, 1970–1980.

Українська мова. Енциклопедія / [ред. кол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін.]. — [3-є вид. зі змін. і доп.]. — К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. — 856 с.

Український орфографічний словник / НАН України. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Український мовно-інформ. фонд; [уклад. : В. В. Чумак, І. В. Шевченко, Л. Л. Шевченко, Г. М. Ярун; за ред. В. Г. Скляренка]. — [9-е вид., переробл. і доповн.]. — К. : Довіра, 2009. — 1011 с.

Український правопис / АН України, Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні; Інститут української мови. — [4-е вид., випр. й доп.]. — К. : Наук. думка, 1993. — 240 с.

Український правопис / Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні НАН України; Ін-т української мови НАН України. — К. : Наук. думка, 2007. — 288 с.

Фразеологічний словник української мови : в 2 кн. / АН України. Ін-т української мови; [уклад. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін.] — К. : Наук. думка, 1993.

Яценко І. Т. Морфемний аналіз : словник-довідник : у 2 т. / І. Т. Яценко. — К. : Вища шк., 1980–1981.

Т. I. — 1980.

Т. II. — 1981.

Формат 60 × 84 1/16. Друк цифровий.
Папір офсетний 80 г/м².
Наклад 500 прим.

Видавництво: ТОВ «Праймдрук»
01023, м. Київ, вул. Еспланадна, 20, офіс 213

Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
серія ДК № 4222 від 07.12.2011.